

SEKCIJA: NĀCIJAS VALSTS UN GLOBALIZĀCIJA – PUBLISKO TIESĪBU IZAICINĀJUMI

Dr.iur. Jānis Grasis
Rīgas Stradiņa universitātes vadošais pētnieks
Janis.Grasis@rsu.lv

Valsts publisko parādu problēma – XXI gadsimta starptautisko publisko tiesību
aktualitāte

Problem of the sovereign public debt – topical issue of the international public law in the
XXI century

Atslēgas vārdi: Valsts parāds, restrukturizācija, valstu kreditori, finanšu krīze

Keywords: Sovereign debt, restructuring, sovereign creditors, financial crises

1. Dažādās valstīs pasaulē kopš 2008. gada pasaules finanšu krīzes ir bijuši valstu defolti un publisko parādu restrukturizācijas. Ka vislabāk zināmie piemēri ir jāmin Grieķija, kurai 2012. gadā bija lielākā parādu restrukturizācija vēsturē; arī Argentīnai iestājās valsts defolts 2014. gadā, un tā panāca vienošanos ar kreditoriem 2016. gada aprīlī.

2. ANO Ģenerālā Asambleja jau 2014. gada 17. septembrī pieņēma rezolūciju “Ceļā uz daudzlīmeņa tiesisko ietvaru par valsts parāda restrukturizācijas procesu”. Rezolūcijas galvenais mērķis bija uzsvērt, ka valsts parāda krīzes rada ļoti smagas politiskas, ekonomiskas un sociālas sekas.

3. Tas ir ļoti svarīgi noteikt skaidrus principus, lai vadītu un pārvarētu valsts finanšu krīzes, ņemot vērā parādnieka valsts un kreditoru pienākumus rīkoties labā ticībā ar abpusēju mērķi rast risinājumu valsts publiskā parāda problēmai.

4. Lai novērtētu valstu parādus starptautiskajās publiskajās tiesībās, mums ir jāizmanto makroekonomikas termini. Valdības parādu, ka izteikts procentos no valsts iekšzemes kopprodukta (GDP – sāsinājums angļu val.) izmanto visi investori, lai novērtētu valsts spēju atmaksāt parādus nākotnē.

5. Saskaņā ar Eiropas Savienībā noteiktajiem Māstrihtas kritērijiem, valsts parāds 60% pret GDP tiek uzskatīts par ilgtspējīgu. Manā ieskatā, ja kreditori aizdod vairāk par šo līmeni, tad viņiem jāuzņemas visi defolta riski.

6. Lai aizsargātu valstu kreditoru intereses, kā arī valsts - parādnieka iedzīvotāju labklājību un valsts finanšu stabilitāti, es piedāvāju izstrādāt daudzpusēju ANO konvenciju par valsts parādu restrukturizāciju.

7. Šādā gadījumā visi labticīgie kreditori hronoloģiskā secībā, kas kreditējuši valsti līdz Māstrihtas kritērijos norādītajam līmenim, vienmēr būtu droši par savu prasījumu pret valsti – parādnieci, un valsts šos prasījumus nevarētu norakstīt.

Dr. iur. Jānis Načisčionis,
profesors, Biznesa augstskola Turības
Dr.iur. Una Skrastiņa,
Biznesa augstskola Turība

Valsts pārvaldes attīstība Development of public administration

Atslēgvārdi: valsts pārvalde; Ministru kabinets

Keywords: public administration; Cabinet of Ministers

1. 1918. gada 12.-17. novembrī notikušo Latvijas demokrātisko politisko partiju darbinieku sarunu rezultātā 1918. gada 17. novembrī tika izveidota Latvijas Tautas Padome (turpmāk – TP) un pieņemta tās politiskā platforma. Latvijas Republika tika proklamēta 1918. gada 18.novembrī. Tomēr TP, kas proklamēja neatkarīgu Latvijas valsti, nebija vēlēta institūcija un tai trūka nepieciešamās demokrātiskās leģitimitātes valsts konstitūcijas pieņemšanai.

2. 1919. gada 19. augustā TP pieņēma Latvijas Satversmes sapulces vēlēšanu likumu. Satversmes sapulci atklāja 1920. gada 1. maijā. Par Satversmes priekšsēdētāju ievēlēja Jāni Čaksti. Satversmes Sapulce pieņēma divus pagaidu konstitucionālos aktus – 27. maijā Deklarāciju par Latvijas valsti un 1. jūnijā Latvijas valsts iekārtas pagaidu noteikumus. Ar to Satversmes sapulce turpināja TP likumdošanas darbu, tādejādi legalizējot tās darbību.

3. Kā norāda profesors K. Dišlers, tieši Satversmes sapulces uzdevumi ir divi: izstrādāt un izdot valsts pamata likumu un agrārās reformas likumu. Bet tanī pašā laikā Satversmes sapulce izpilda arī kārtējā likumdošanas orgāna pienākumus: izdod nepieciešamos likumus, lemj par valsts budžetu un kredītiem, lemj par karu un mieru un ratificē ar citām valstīm noslēgtos starptautiskos līgumus. Izpildu vara pieder ministru kabinetam, viņam ”ir padotas visas valsts iestādes un karaspēka virspavēlniecība.” Arī Satversmes sapulces laikā Ministru kabinetam ir bijušas padotas tikai pārvaldes (administratīvās) iestādes, bet ne tiesu iestādes; katrā ziņā, arī šinī laikā tiesu iestādes bija pilnīgi patstāvīgas un ministru kabinets viņu darbību neiespaidoja.¹

4. Latvijas Republikas Satversme (turpmāk – Satversme) stājās spēkā 1922. gada 7. novembrī. Satversmē minētie valsts varas orgāni ir sekojošie: 1) Pilsoņu kopums; 2) Saeima; 3) Valsts prezidents; 4) Ministru kabinets; 5) Ministri; 6) Tiesas un 7) Valsts kontrole.² 1922. gada 15. februārī pieņēma Satversmes 1. daļu, kas sastāvēja no septiņām nodaļām un 88 pantiem, tajā skaitā Ministru kabinets. Kā norāda Dr. hist. Valdis Blūzma, tad izpildvaru regulējošās normas Satversmē tika ieskicētas visai vispārīgi, atstājot ārpus Satversmes jautājumus par Ministru kabineta lēmumu pieņemšanas kārtību, Ministru prezidenta un ministru kompetences un atbildības līmeni, Ministru prezidenta un ministru tiesas vai administratīvās vajāšanas kārtību utt.³

5. A. Lēbers un I. Bišers secina, ka Latvijas parlamentārās valdības sistēma no 1918. līdz 1934. gadam visumā attaisnojās un savas funkcijas veica sekmīgi. Bet tai piemita vairāki trūkumi, kuri ietekmēja arī Ministru kabineta darbību. Par būtiskiem trūkumiem uzskatāmi sekojoši: 1) Vēlēšanu likums izraisīja Saeimas sadrumstalotību daudzās funkcijās. Praksē tas nozīmēja, ka valdības sastādīšana bija grūta un izdevās bieži vien tikai pēc neglītas “andelēšanās” starp potenciālajiem koalīcijas partneriem; 2) Satversme neparedzēja šķēršļus valdības gāšanai. Neuzticības izteikšana nebija saistīta ar kādiem politiskiem nosacījumiem un neprasija kvalificētu balsu vairākumu. Opozīcijas partiju rokās tā bija viegli manipulējams instruments. Četru saeimu laikā (1922-1934) Latvija piedzīvoja 13 valdības, kuru “mūžs” vidēji bija tikai 10 mēnešu; 3) Valdības nestabilitāti sekmēja neefektīvs Saeimas atlaišanas mehānisms. Lēmumu par parlamenta atlaišanas ierosināšanu varēja pieņemt Valsts Prezidents, bet līdz ar to viņš pats riskēja zaudēt savu amatu; 4) Satversmes 81. pants pilnvaroja valdību izdot noteikumus ar

likuma spēku, “ja neatliekama vajadzība to prasa”. Valdība šīs tiesības izmantoja pārāk plaši, tādējādi kompromitējot konstitucionālo iekārtu.⁴

6. Autoritārais režīms Latvijā saistāms ar Kārļa Ulmaņa vārdu. Pieredze Saeimas darbībā bija pamats K. Ulmaņa uzskatam par to, ka nepieciešams izveidot prezidentālās valdības iekārtu. Tāpēc K. Ulmaņa partija 1933. gadā iesniedza Satversmes grozījumu projektu. Taču, negaidot trešo lasījumu, K. Ulmanis izšķīrās pārņemt varu nekonstitucionālā ceļā. Divus mēnešus pēc tam, kad K. Ulmani ievēlēja par ministru prezidentu, viņš 1934. gada 15. maijā organizēja apvērsumu un pasludināja kara stāvokli. Trīs dienas pēc puča valdība paziņoja ar atpakaļejošu datumu, ka “Saeimas funkcijas līdz Satversmes reformas izvešanai izpilda Ministru kabinets, sākot ar 1934. gada 15. maiju plkst. 23”. Līdz ar to pučisti faktiski apturēja Satversmes 2. nodaļas “Saeima” darbību. Ministru kabinets ar likumu pilnvaroja iekšlietu ministru pārtraukt to politisko partiju darbību, kuras viņš atzīst par “kaitīgām”. Reāli tika slēgtas visas partijas, tajā skaitā paša K. Ulmaņa vadītā Zemnieku savienība.⁵

1934. gada apvērsums nozīmēja, ka varas dalīšanas principa vietā stājās vienotas valsts varas ideja. Līdz ar to Latvija zaudēja savu parlamentāro iekārtu un kļuva par valsti ar autoritāru režīmu. Tomēr tiesas pēc apvērsuma visumā turpināja darboties neatkarīgi no izpildvaras. Tāpēc nav pareizs apgalvojums, ka Latvija ar 1934. gada puču būtu beigusi pastāvēt kā tiesiska valsts.⁶

7. Valsts pārvaldes reformas jautājumi kļuva aktuāli tūlīt pēc Latvijas Republikas neatkarības atgūšanas. Sistemātiska valsts pārvaldes reforma tika uzsākta 1993. gadā, kad tika atjaunots Ministru kabineta iekārtas likums, pieņemts likums par civildienestu un izveidota Valsts reformu ministrija, Valsts administrācijas skola un Valsts civildienesta pārvalde. 1995. gadā tika pieņemta Latvijas valsts pārvaldes reformas koncepcija. Kopš 2003. gada par valsts pārvaldes politikas veidošanu ir atbildīga Latvijas Republikas Valsts kanceleja. Sākot ar 2016. gada 9. februāri par valsts pārvaldes politikas veidošanu ir atbildīgs Valsts kancelejas Valsts pārvaldes politikas departaments, kurā ietilpst divas nodaļas - Pārmaiņu vadības nodaļa un Valsts pārvaldes cilvēkresursu nodaļa.

¹ Dišlers, K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. A. Gulbis, 1930, 73.lpp.

² Turpat, 91.lpp.

³ Latvijas tiesību vēsture (1914-2000): Mācību grāmata juridiskajām augstskolām un fakultātēm. Rīga: Fonds Latvijas Vēsture, 2000, 172.lpp.

⁴ Lēbers, D. A., & Bišers, I. Ministru Kabinets. Komentārs Latvijas Republikas Satversmes IV nodaļai “Ministru Kabinets”, 1998., 11.-12.lpp.

⁵ Turpat, 13.lpp.

⁶ Turpat, 14.lpp.

Blokķēde Latvijā: pielietojumi demokratizācijā, līgumtiesību modernizēšanā,
korupcijas / krāpšanas izskaušanā un datu aizsardzībā
Blockchain in Latvia: application in democratization, modernization of contract
law, fighting of corruption / fraud and in data protection

Atslēgvārdi: blokķēde, atklātais avots, datu aizsardzība, viedie līgumi, korupcija, krāpšana, vēlēšanas
Keywords: blockchain, open source, data protection, smart contracts, corruption, fraud, elections

1. Blokķēde kā decentralizēta izkaisīta tīklota (peer-to-peer) datubāze ir pēdējā laika lielākais izgudrojums pēc interneta, kura nozīme un ietekme nav pārvērtējama. Tās pilns potenciāls izpaužas kombinācijā ar atklātā avota (open source) risinājumiem, proti, esot atklātai jeb publiskai blokķēdei pretstatā privātajai / slēptajai. Latvijas valsts savā simtgadē koncentrējoties uz citām lietām, šajā revolucionārajā jomā diemžēl ir visai iepakusi, kamdēļ nepieciešama intensīvāka informācijas apmaiņa un tajā bāzētu atklāta avota risinājumu ieviešana.

Plašāk pazīstami ir blokķēdes finanšu risinājumi kā ērti, lēti un aktīvākās sabiedrības daļas atzīti tiešie norēķini, piemēram Bitcoin Cash, Ethereum. Šādu “naudu” nav iespējams viltot, devalvēt, inflēt (apzināti palielinot daudzumu, padarīt bezvērtīgāku).

2. Blokķēde kā bezstarpnieku uzticības mehānisms starp svešiniekiem. Līdzšinējā tehnoloģiskā virzība indivīdam aizvien vairāk uzspieda akli uz godavārda uzticēties starptautiskām korporācijām (to izveidotām “melnajām kastēm”), kuru vienīgā mērķa ir peļņa, kā arī citiem svešiniekiem, kuriem šis indivīds ir vienaldzīgs. Publiskā blokķēde atgriež kontroli pār saviem datiem un savu īpašumu indivīdam, palielinot tā brīvības līmeni.

3. Blokķēdes tehnoloģijai ir milzīgs potenciāls efektīvi risināt juridiskas dabas jautājumus privāttiesību un publisko tiesību (tostarp civiltiesību, krimināltiesību, valststiesību, cilvēktiesību) nozarēs.

4. Viedie līgumi ir līgumtiesību kvalitatīvas attīstības nākamais līmenis. Tie ir programmēšanas valodā rakstīti saistību tiesību dokumenti ar pašizpildīšanās spēju - pašizpildošies līgumi.

Zūd nepieciešamība pēc banku darījumu kontiem, virknes notariālām, tiesu, tiesu izpildītāju funkcijām, tos atbrīvojot no mehāniskiem uzdevumiem un dodot laiku darīt intelektuāli augstvērtīgāku darbu.

5. Informācijas atklātības likums, atklātie (lielie) dati kopsakarā ar blokķēdi var efektīvi risināt mūžīgo korupcijas problēmu, izskaužot nelegāli iegūto līdzekļu rašanās iespēju un uzlabojot iepirkumu procedūras. To atzinusi arī pretkorupcijas organizācija Transparency International. Blokķēde ir efektīvs rīks arī krāpšanas izskaušanai, kas ir otrs no lieliem elektroniskās “nefērās naudas” avotiem. Aprītē vairs neieplūstot noziedzīgi iegūtajiem līdzekļiem automātiski zustu nepieciešamība pēc mūžīgās un bezcerīgās cīņas ar šo līdzekļu legalizāciju un būtu iespējams atteikties no Noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likuma, virkne no kura normām balansē uz cilvēktiesību pārkāpšanas robežas.

6. Blokķēde ir piemērota arī jaunu demokrātijas risinājumu izveidei, lai ilgi gaidītā inovācija ienāktu arī demokrātijas pamatā esošajā vēlēšanu sistēmā, to padarot vēlētāja gribu precīzāk atspoguļojošu (piemēram, vienas pārejošās balss (STV) formā kā Maltas vēlēšanu sistēmā) un uzticamāku (izskaužot starpniekus un ļaujot pārbaudīt, vai balss ieskaitīta pareizi).

7. Datu aizsardzības jautājumi, ņemot vērā arī Vispārējās datu aizsardzības regulas sacelto troksni, blokķēdes kontekstā nereti rada bažas. Problēmjaucējumus tiek ietvertas tiesības tikt aizmirstam,

jurisdikcija, datu pārziņa un operatora identificēšana. Datu glabāšanas jomā blokķēde ir ļoti droša un stabila, tāda, kuru nevar nedz izmainīt, nedz izdzēst, nedz viltot. Taču būtiski ir saprast, kā pareizi šis inovatīvais instruments izmantojams, lai tas kalpotu datu aizsardzības mērķiem un kāda veida dati tajā glabājami.

Blokķēdei ir potenciāls (at)risināt daudz vairāk jautājumu, nekā šajās kodolīgajās tēzēs ieskicēts, taču šī apjoma ietvaros vien centos Latvijas juristiem dot ievirzi sākt domāt šajā perspektīvajā virzienā.

SEKCIJA: KOMERCDARBĪBAS TIESISKAIS REGULĒJUMS: PROBLĒMAS UN TO RISINĀJUMI

Aigars Strupišs
Latvijas Republikas Augstākās tiesas tiesnesis

Augstākās tiesas loma krāpniecības novēršanai komercdarbībā The Role of the Supreme Court in Prevention of Fraud in Commercial Activity

Atslēgas vārdi: Komercedarbība, Augstākā tiesa, judikatūra, krāpšana
Keywords: Commercial activity, case law, Supreme Court, fraud

1. Kasācijas tiesas loma. Latvijas Augstākās tiesas (AT) kā kasācijas tiesas primārā funkcija ir vienveidīgas tiesu prakses nodrošināšana tiesiskās stabilitātes un noteiktības interesēs, veidojot judikatūru.

Diemžēl Latvijā ir attīstījies tendence, ka problēmas, ar kurām sastopas tiesību normu piemērotāji un adresāti, tiek pārsvarā risinātas likumdošanas ceļā – nepārtraukti izdarot grozījumus esošajos normatīvajos aktos vai izdodot jaunus. Vienlaikus ļoti maza uzmanība tiek pievērsta tam, lai likumi tiktu ievēroti un pildīti.

Šādā situācijā būtiski samazinās AT kā kasācijas instances tiesas loma. Šobrīd daudzās jomās likumi mainās ātrāk nekā spēj izveidoties prakse: nav retums, kad AT skata lietas, sniedzot tādu tiesību normu iztulkojumus, kas jau vairākus gadus nav spēkā.

Tomēr, kā rāda turpmākie piemēri, tiesu rīcībā ir nepieciešamie instrumenti tiesību sistēmas attīstīšanai. Efektīvi un radoši piemērojot juridiskās metodes, ir iespējams novērst prettiesisku rīcību arī bez regulāriem un aizvien kazuistiskākiem likumu grozījumiem.

2. Krāpnieciskas darbības tiesiskās aizsardzības procesos. 2012-2014. gados popularitāti piedzīvoja tiesiskās aizsardzības procesi (TAP) un ārpus tiesas tiesiskās aizsardzības procesi (ĀTAP), kuros, izmantojot fiktīvus kreditoru prasījumus, tika apkrāpti patiesie kreditori. ĀTAP plāns tiek apstiprināts, pretēji patiesā kreditora gribai samazinot visu prasījumus par 75-80% (kā, piemēram, lietā Nr. SPC-27/2014 – no 6 miljoniem latu uz 1,2 miljoniem). Sabiedrība samaksā atlikušo parādu 20% apmērā, lūdz dzēst hipotēku sakarā ar parāda dzēšanu. Ja shēma izdodas, sabiedrība ir “nopelnījusi” 80% no tai izsniegtā kredīta, kas kreditoram jānoraksta zaudējumus.

Šādas shēmas tika apturētas ar AT spriedumiem lietās Nr. SPC-27/2014 un SPC-5/2015, konstatējot, ka bez kreditora piekrišanas noticis prasījuma tiesību samazinājums par 75-80% ir netipisks komercdarbībai, kas, lai gan formāli atbilst dažiem Maksātnespējas likuma pantiem to burtiskā interpretācijā, nav pieļaujams saskaņā ar maksātnespējas un civiltiesību mērķiem un principiem. Tāpēc AT atzina, ka, ja saistību samazinājums noticis pretēji kreditora gribai, tas nav uzskatāms par prasījuma dzēšanu Civillikuma 1309.panta izpratnē un tādēļ neizbeidz attiecīgo ķīlas tiesību.

3. Valdes locekļu atbildības jautājumi. Nav retums, kad valdes locekļi veido un realizē dažādas shēmas, lai izsaimniekotu sabiedrības aktīvus, vienlaikus cenšoties atbrīvoties no atbildības par šo rīcību.

Stabila judikatūra izveidojusies jautājumā par to, ka valdes loceklis atbild par sabiedrības zaudējumiem, ka viņam jārīkojas ar krietna saimnieka rūpību, ka strīda gadījumā par to, vai šāda rūpība ir ievērota, viņam ir pierādīšanas pienākums un ka viņam ir jāsniedz sabiedrībai norēķins par savu darbību (*sk., AT spriedumus lietās nr. SKC-25/2012, SKC-101/2014, SKC-214/2016, SKC-297/2016*).

Sarežģītāki ir gadījumi, kad, jūtot sabiedrības maksātnespējas tuvošanos, valdes locekļi, lai izvairītos no atbildības, jau savlaicīgi atstāj amatus, un viņu vietā tiek ievēlēti fiktīvi valdes locekļi. Turklāt nav zināms, kuras valdes laikā zaudējumi nodarīti. Šo problēmu risina AT spriedums lietā Nr.

SKC-2/2016. Tajā ir atzīts, ka šajā jautājumā Komerclikuma 169.p.2.d. jātulko kopsakarā ar CL 1674.p. Tādēļ, ja dažādos periodos darbojošos valdes locekļu rīcības rezultātā ir radīta situācija, kurā nav iespējams konstatēt zaudējumu nodarīšanas brīdi, tad šādi zaudējumi uzskatāmi par nedalītiem CL 1674.p. izpratnē, un par tiem solidāri atbild visi tie valdes locekļi, kuru rīcības rezultātā šāda situācija radusies.

Jautājumā par valdes locekļu atbildību svarīgs spriedums ir taisīts lietā nr. SKC-108/2017. AT šajā lietā attīstīja tā dēvēto “korporatīvā plīvura pacelšanas” doktrīnu, atzīstot, ka valdes loceklis noteiktos apstākļos var atbildēt par sabiedrības saistībām arī pēc tās likvidācijas.

4. Uzņēmuma aktīvu slēpšana. Komercesabiedrībās, kurām rodas grūtības ar kreditoriem, mēdz pārnest vērtīgos aktīvus uz citu sabiedrību, lai tie netiktu izpārdoti kreditoru prasījumu apmierināšanai. Spriedumā lietā nr. SKC-340/2017 AT definēja iespējamo pazīmju kopumu, kurš var norādīt uz uzņēmuma pāreju, kā rezultātā kreditori var prasīt parāda samaksu ne tikai no atsavinātāja, bet arī no ieguvēja. Šīs pazīmes ir: darbinieku pāriešana darbā pie ieguvēja, pamatlīdzekļu un krājumu nodošana, saglabāta uzņēmuma atrašanās vieta un juridiskā adrese, saistību pret banku pārņemšana, atsavinātāja sabiedrības valdes locekļa pāriešana darbā pie ieguvēja.

5. Simulatīvi darījumi. Prakse sastopami gadījumi, kad, lai apietu trešo personu likumīgās tiesības (pirmpirkuma tiesības, izpirkuma tiesības u.tml.), pirkuma līgumi tiek noformēti kā dāvinājuma vai maiņas līgumi. Iepriekšējā tiesu prakse šādu darījumu atzīšanā par spēkā neesošiem bija ļoti piesardzīga, pārsvarā aprobežojoties ar gadījumiem, kad prasītājam izdodas pierādīt pirkuma cenas samaksu. Šāda pierādīšanas nasta visbiežāk prasītājam nav paceļama. Tāpēc AT spriedumā Nr.SKC-266/2017 formulēja pierādīšanas nastas par darījuma patiesumu pārņemšanu uz atbildētāju, tiklīdz prasītājs pamato, ka apstrīdētais darījums ir normālai privāttiesiskajai apgrozībai netipisks. Turpat AT norādīja, ka, lai konstatētu simulatīvu dāvinājumu, nav obligāti jābūt tiešiem pierādījumiem par samaksu. Izšķirošā nozīme var būt arī netiešo pierādījumu kopumam, kuri kopsakarā un bez iekšējām pretrunām var norādīt uz nolūku aizslēpt patieso darījumu aiz cita.

Publisko korporāciju komercdarbības nākotne Latvijā Future of Commercial Activities of Public Corporations in Latvia

Atslēgas vārdi: publiskas korporācijas, komercdarbība, valsts atbalsts

Keywords: public corporations, commercial activities, state aid

1. Publisko korporāciju jēdziens nav plaši pazīstams Latvijas tiesību un ekonomiskajā doktrīnā. Tomēr tas nenozīmē, ka Latvijā nav publisko korporāciju vispārējai izpratnei atbilstošu kapitālsabiedrību, nodibinājumu vai aģentūru. Par publiskām korporācijām tiek uzskatītas publiskajām personām piederošas kapitālsabiedrības vai to veidoti nodibinājumi un aģentūras, kurām tiek deleģēta vienas vai vairāku šo publisko personu funkciju vai uzdevumu izpilde. Publiskās korporācijas šos pārvaldes uzdevumus var realizēt, tai skaitā veicot komercdarbību vai sniedzot pakalpojumus. Vēl viena publisko korporāciju darbības joma ir noteiktu teritoriju vai nozaru attīstība. Tomēr pārvaldes uzdevuma realizācijas pamatā mūsdienās nevar būt peļņas gūšanas mērķis vai valsts fiskāla interese. Vienlaikus Latvijā publiskajām korporācijām, kas veidotas kā publiskām personām piederošas kapitālsabiedrības, nereti tiek izvirzīti uzdevumi, kas pēc savas būtības neatbilst komercdarbības jēdziena izpratnei un to galvenie ienākumu avoti ir valsts budžeta dotācijas vai pat citu komersantu ziedojumi.

Pie šiem apstākļiem dažu publisko korporāciju veicamā darbība pēc būtības neatbilst komercdarbības izpratnei un kapitālsabiedrības formas izmantošanai nav ekonomiska vai juridiska pamata. Nepieciešams izvērtēt publiskajām personām piederošo kapitālsabiedrību darbības rādītājus un gadījumos, ja tās pamatā tiek finansētas no publisko personu budžeta līdzekļiem vai saņemtajiem ziedojumiem, veikt juridiskās formas maiņu, piemēram, pārveidojot tās par aģentūrām.

2. Kā savu mērķi izvirzot dalību Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijā (OECD), Latvija uzņemas saistības reformēt savu publisko personu kapitālsabiedrību sistēmu un to pārvaldības modeli. Lai arī normatīvā regulējuma ietvaros šīs saistības ir izpildītas, praksē būtiskas izmaiņas nav novērojamas. Tas attiecināms kā uz kapitālsabiedrību saimniecisko darbību, tā arī to pārvaldību. Kā parāda OECD vadlīnijas¹, organizācijā labi izprot publisko personu kapitālsabiedrību mērķu dažādību un nozīmi dalībvalstu ekonomiskajā dzīvē. Tomēr duālu mērķu izvirzīšana nemaina konceptuālo pieeju, ka publisku personu kapitālsabiedrību darbībai, tai skaitā to finansēm, ir jābūt caurredzamām, bet pārvaldībai profesionālai.

Tieši darbības un pieejamā finansējuma izlietojuma ne caurskatāmība ir divas galvenās Latvijas publisko personu kapitālsabiedrību galvenās problēmas. Kā trešo problēmu var norādīt īpašnieku – publisko personu patvaļīgo rīcību, dažādos veidos izņemot šo kapitālsabiedrību peļņu un faktiski liedzot tām attīstīties, izmantojot savus resursus. Šāda pieeja liek sabiedrībai kopumā maksāt vairāk par šo kapitālsabiedrību sniegtajiem pakalpojumiem. Šo jautājumu risināšanai nepieciešams radīt risinājumu, kas mazinātu politiski motivētu lēmumu pieņemšanu saistībā ar publisko personu kapitālsabiedrību komercdarbību. Kā vienu no risinājumiem var norādīt kapitāldaļu turētāju atbildības modeļa ieviešanu, saistot to ar kapitālsabiedrības darbības rezultātiem.

3. Publisko korporāciju komercdarbības nākotne nav nošķirama no politiskajiem lēmumiem. Jānorāda, ka Latvijā pašreiz ir novērojama visai pretrunīga situācija. No vienas puses ar publisko personu saimniecisko darbību saistītajā normatīvajā regulējumā ir konstatējama vēlme ierobežot publisko personu komercdarbību. Kā liecina diskusijas publiskajā telpā un priekšlikumi normatīva regulējuma grozījumiem², atsevišķas valsts pārvaldes iestādes kā vienu no saviem pēdējā laika mērķiem ir izvirzījušas ierobežot pašvaldību saimniecisko un komercdarbību. Publisko korporāciju komercdarbības

nākotni būtiski ietekmēs arī Eiropas Savienības kopējās prasības, kas saistītas ar valsts atbalsta pasākumiem. Vienlaikus informācija par publisko iepirkumu rezultātā noslēgtajiem līgumiem liecina par cenu pieaugumu.

Tas var radīt vēlmi publiskajām personām vēl vairāk izmantot normatīvajā regulējuma noteiktos izņēmumus un saņemt šos pakalpojumus ar tām piederošo kapitālsabiedrību vai aģentūru starpniecību. Tādējādi var izteikt viedokli, ka publisko korporāciju komercdarbībā un ar to saistītajā normatīvajā regulējumā turpmākajos gados būs novērojamas pretrunīgas tendences. Lai nodrošinātu konkurenci regulējošo normatīvo aktu ievērošanu, ir nepieciešama atbilstošu tiesiskā regulējuma ieviešana. Tomēr šis regulējums nedrīkst radīt situāciju, ka publiskajām personām faktiski tiek liegta iespēja realizēt to funkcijas un uzdevumus, izmantojot tām piederošas kapitālsabiedrības.

¹ OECD Guidelines on Corporate Governance of State-owned Enterprises. Paris: OECD, 2015. 11-13. lpp.

² Ministru kabineta komitejas sēdē atbalsta grozījumus Konkurences likumā. Pieejams: <https://www.kp.gov.lv/lv/aktualitates/707-ministru-kabineta-komitejas-sede-atbalsta-grozijumus-konkurences-likuma> [21.04.2018.]

Maksātnespējas un bankrota procesa administrēšanas problēmas no Eiropas
Savienības Tiesas skatupunkta
Administration problems in insolvency and bankruptcy proceedings from the
perspective of the Court of Justice of the European Union

Atslēgas vārdi: Maksātnespējkas procesa likumdošana, Eiropas Savienības un nacionālās perspektīvas, institucionālā sistēma, maksātnespējas procesā iesaistīti speciālisti, atlase, ētikas kodekss, atbildība, sankcijas, tiesas kontrole, specializētas tiesas

Keywords: Insolvency procedures legislations, European Union and national perspectives, sound institutional system, insolvency practitioners, selection, code of conduct, liability, sanctions, judicial control, specialized courts

Uzņēmumu likvidācija nereti ietver sevī jūtīgus juridiskus jautājumus. Labas pārvaldības princips pieprasa, lai lēmumi, kas tiek pieņemti attiecībā uz kreditoriem, darbiniekiem un parādniekiem būtu ātri un efektīvi. Šī nepieciešamība savukārt ir jāsamēro ar augstiem profesionālajiem kritērijiem maksātnespējas procesā iesaistītajiem speciālistiem (Latvijā - maksātnespējas procesa administratori un tiesiskās aizsardzības procesa uzraugošās personas, turpmāk – administratori un uzraugošās personas) un efektīvu tiesu uzraudzību.

I - Eiropas Savienības dimensija

1. Eiropas Savienības (turpmāk – ES) tiesību normas, kas attiecas kā uz nacionālajiem, tā uz pārrobežu maksātnespējas procesiem.

2. Tiek lēsts, ka ES ik gadu 200 000 (jeb ik dienu 600) uzņēmumu tiek likvidēti bankrota dēļ, un tas tiešā veidā izraisa 1,7 miljonu darbvieta zaudēšanu. Katrs ceturtais no tiem ir pārrobežu maksātnespējas gadījums, proti, tajā ir iesaistīti kreditori un parādnieki no vairākām ES dalībvalstīm. Šis fenomens īpaši ir novērojams nelielajās valstīs.

3. Labi funkcionējošs maksātnespējas regulējums, kas reglamentē visus šos pasākumus, ir labas komercdarbības vides būtiska sastāvdaļa, jo tas atbalsta tirdzniecību un ieguldījumus, palīdz radīt un saglabāt darbvietas, un palīdz tautsaimniecībām vieglāk absorbēt ekonomikas satricinājumus, kuri izraisa ienākumus nenesošu aizdevumu un bezdarba apjoma pieaugumu. Šīm būtu jābūt prioritātēm jebkurai maksātnespējas procesa reformai.

4. Šīs prioritātes zināmā mērā ir iekļautas arī jaunākajā 2016. gada Eiropas Komisijas direktīvas priekšlikumā¹, kuras galvenais mērķis ir piedāvāt risinājumus, kas paaugstinātu visu veidu maksātnespējas procesu kvalitāti. Šajā ziņā Eiropas Komisija uzskata, ka administratoru un uzraugošo personu loma ir noteicoša, lai maksātnespējas procedūras būtu iedarbīgas un efektīvas.

II - Administratoru un uzraugošo personu centrālā loma maksātnespējas procesā un to iecelšanas kārtība

5. Administratoru un uzraugošo personu noteicošā loma maksātnespējas procesu produktīvā un efektīvā īstenošanā.

6. Apmācība un specializēšanās ne tikai dažādās tiesību jomās, bet arī uzņēmumu vadībā (aktīvu novērtēšanā, uzņēmumu finansēšanas jautājumos).

7. Nacionālajā līmenī rīkota atklāta un neatkarīga eksaminācija.

8. Domājot par nozares tālāku attīstību Latvijā noderīgas varētu būt citu valstu (Portugāles, Īrijas un Kipras) nesen veiktās reformas.

9. Ļoti iespējams, ka tālāka maksātnespējas nozares reforma būs nepieciešama, lai ieviestu nozari harmonizējošo direktīvu, kas paredz, ka ES dalībvalstis izstrādā pārstrukturēšanas, maksātnespējas un

otrās iespējas lietās praktizējošiem speciālistiem paredzētu rīcības un ētikas kodeksu un nodrošina, ka maksātnešpējas administratori ir specializēta un reglamentēta profesija ar nostiprinātām kompetences un profesionalitātes garantijām.

III - Iedarbīga pārstrukturēšanas un maksātnešpējas lietās praktizējošo speciālistu uzraudzība

10. Ņemot vērā administratoru un uzraugošo personu nozīmīgās funkcijas un ievērojamās pilnvaras, tie var leģitīmi un efektīvi darboties vien tad, ja to darbību pārrauga tiesas.

11. Iespējams, būtu jādome par specializētām tiesām vai tiesnešu specializāciju.

12. Saistībā ar pārrobežu maksātnešpējas procesiem īpaša uzmanība jāpievērš administratoru lēmumu atzīšanas un izpildes nosacījumiem, ņemot vērā gan ES maksātnešpējas regulu, gan tiesvedības nosacījumus Starptautiskajā Investīciju šķīrētjtiesā Vašingtonā, kā arī iespējamību, ka var tikt pārkāpti LESD 107. (valsts atbalsts) un 110. panti.

IV - Administratoru un uzraugošo personu atbildība

13. Stabila un efektīva uzraudzība un disciplīna ir svarīga, lai radītu un spētu noturēt uzticību profesijas pārstāvju godīgumam un kompetencei.

14. Reforma, kas veikta Apvienotajā Karalistē 2013. gadā.

15. Grozījumi, kas pēdējos gados veikti Latvijas likumdošanā, gan attiecībā uz maksātnešpējas procesu, gan maksātnešpējas administratoru profesiju.

16. Profesionālā un civiltiesiskā atbildība.

17. Disciplinārsodi un kriminālatbildība, jo īpaši gadījumos, kad ir acīmredzama nodarījuma ietekme uz aktīvu vērtības samazināšanos, radīto bezdarbu un neiekasētajiem nodokļiem.

V - Būtiskākie izaicinājumi nākotnē

18. Joprojām ir svarīgi stiprināt administratoru un uzraugošo personu darbības regulējumu Latvijas tiesību aktos tādos aspektos kā apmācība, kvalifikācija, amatā iecelšana, uzraudzība un atbildība, un, jo īpaši, ētika. Tas būtu stratēģisks rīks, lai veicinātu Latvijas tirgus pievilcību un iespēja turpmākai tautsaimniecības izaugsmei.

¹ COM(2016) 723 final dokuments

Intelektuālā īpašuma likumīga izmantošana komercdarbībā Legal use of Intellectual Property in business

Atslēgas vārdi: intelektuālā īpašuma tiesības, zaudējumu atlīdzināšana, darba līgums, atsaukuma tiesība, datorprogramma, internets, publiska vieta

1. tēze: Komersantam piederošo intelektuālā īpašuma objektu aizsardzība

Latvijas uzņēmumu, jo īpaši mikro un MVU izaugsme un konkurētspēja aizvien vairāk būs atkarīga gan no spējas pielietot jaunas zināšanas, organizācijas un darba metodes, gan kapacitātes iesaistīties pētniecisko izstrādņu komercializācijas procesos, lai attīstītu jaunus produktus, pakalpojumus vai procesus.¹

Secinājums: Tā sauktajā informācijas sabiedrībā jaunu produktu, pakalpojumu un procesu attīstīšanā nepieciešams izmantot inovācijas, kas izriet no radošo cilvēku (intelektuālās darbības. Lai intelektuālā īpašuma tiesību objektu (dažādu projektu, preču zīmju, izgudrojumu, datorprogrammu u.tml.) radītāji un tiesību pārņēmēji (īpašnieki) varētu veiksmīgi izstrādāt un tirgot savus produktus, viņiem ir vajadzīga funkcionējoša intelektuālā īpašuma tiesību aizsardzības sistēma. Tomēr Latvijas tiesiskajā regulējumā šī aizsardzība netiek pilnībā nodrošināta – mantiskā kaitējuma atlīdzināšana licences cenas apmērā vairākos tiesību aktos tiek paredzēta tikai kā alternatīva, pie kam- nav paredzēta iespēja prasīt licences cenu divkārtā apmērā, toties tiesās ir ļoti augsts pierādīšanas sliekšnis.

Priekšlikums: nepieciešams veikt grozījumus vairākos intelektuālā īpašuma tiesību aktos, nosakot vienotu mehānismu zaudējumu aprēķināšanai, kā arī papildinot ar nosacījumu par iespēju prasīt licences cenu dubultā apmērā. Tiesās pierādīšanas sliekšnis būtu jāsamazina, vienlaicīgi paredzot nopietnus sodus personām, kas sistēmu izmanto pretēji tās mērķim.

2. tēze. Darba attiecību ietvaros radīto autordarbu izmantošana

Darba devējam ir jānoslēdz pareizi darba līgumi ar intelektuālā īpašuma tiesību objektu radītājiem (autoriem, izgudrotājiem), nodrošinot tiesību pārņemšanu, lai strīdus gadījumā komersants varētu pierādīt (policijā, tiesā), ka aizskartās tiesības pieder viņam.

Secinājums: Ja tiks noslēgts darba līgums, kurā nebūs atrunāta tiesību pāreja, tad var izveidoties situācija, ka darba devējs ilgu laiku maksā darbiniekam algu par kāda projekta izveidi, bet, beidzoties darba attiecībām, šā projekta autors aiziet ar visu projektu un izmanto to saviem mērķiem vai pat konkurenta mērķiem. Taču pat noslēdzot atbilstošu darba līgumu, komersants netiek pasargāts no riskiem, ko tam pagērē Autortiesību likumā iekļautā autora tiesība atsaukt savu darbu no izmantošanas – tai skaitā to, kuru darbinieks ir nodevis darba devējam ar parakstītu darba līgumu! Bernes konvencijas neprecīzā tulkojuma dēļ Latvijas Autortiesību likumā ir ietverts daudz plašāks personisko tiesību loks nekā to prasa noteikt starptautiskās saistības.

Priekšlikums: Nepieciešams saprātīgi ierobežot autora tiesības atsaukt darbu, kas veidots darba attiecību ietvaros, kā arī darbus, kas veidoti audiovizuāliem darbiem, datorprogrammām un, iespējams, arī arhitektūras darbiem.

3. tēze. Datorprogrammu izmantošana komercdarbībā

Informācijas sabiedrības attīstība nesaurājami ir saistīta gan ar datoru, gan datorprogrammu izmantošanu visplašākajā spektrā. Tomēr datorprogrammas nereti tiek izmantotas bez atļaujas (licences). Datorprogrammu ražotāju asociācija „BSA | The Software Alliance” katru otro gadu veic tehnoloģiju izpētes pētījumu, pētījumā iekļauti teju 22 tūkstoši privāto un uzņēmumu datoru lietotāju, kā arī vairāk nekā 2000 IT administratoru no 34 pasaules valstīm. 2016.gada pētījums liecina, ka 49%

datorprogrammu, kas instalēta datoros Latvijā, nav atbilstoši licencēta, un kopējā pretlikumīgi iegūto programmu komerciālā vērtība Latvijā sasniedz 23 miljonus eiro².

Secinājums: Visā pasaulē par galveno iemeslu, kādēļ *nelietot* pretlikumīgi iegūtas datorprogrammas, tiek minēta nepieciešamība izvairīties no drošības riskiem un vīrusiem. Tomēr bieži vien nelegālas datorprogrammas uzņēmumos tiek izmantotas nezināšanas pēc. Komersants uzstāda savos datoros lielu skaitu dažādu datorprogrammu, kuras viņam patiesībā nemaz nav vajadzīgas. Tomēr policijas reida gadījumā šīs datorprogrammas tiek uzskaitītas un iekļautas kopējā pārkāpuma summā.

Priekšlikums: Ikvienam komersantam jāveic uzņēmumā lietoto datorprogrammu audits. Visām datorprogrammām jābūt uzskaitītām un atspoguļotām grāmatvedības dokumentos. Noteikti jā saglabā dokumentus, kas apliecina datorprogrammu likumīgu izmantošanu (tikpat ilgi, cik tiek lietota datorprogramma).

4. tēze. Internetā atrodama fotogrāfiju izmantošana komercdarbībā

Visi autordarbi (fotogrāfijas, filmu fragmenti u.tml.), kuri tiek izmantoti komercdarbībā, veidojot jaunus produktus, ir jāiegūst legāli, noslēdzot attiecīgus līgumus ar pašu autoru vai saņemot atļauju no kolektīvā pārvaldījuma organizācijas AKKA/LAA. Ar autortiesībām aizsargāta satura likumīga izmantošana ir instruments, kas nodrošina vienlīdzīgu un ilgtspējīgu konkurences līmeni uzņēmēju vidū.

Secinājums: Internets nereti tiek uzskatīts par "publisku vietu", un darbs internetā tiek uzskatīts par "publiskās vietās izstādītu darbu", kura lietošanu atļauj likumā noteiktie tiesību izņēmumi. Dažreiz komersanti brīvi izmanto internetā atrastās fotogrāfijas, lai ilustrētu savus reklāmas izdevumus, aizmirstot, ka šajās fotogrāfijās var būt pārkāptas pat divu personu autortiesības – gan fotografētā objekta (piemēram – pieminekļa vai jebkāda cita vides objekta) autors un fotogrāfijas autors. Viņi, iespējams, maldinoši paļaujas uz izpratni, ka internetā pieejamie darbi atrodas publiskā vietā un var tikt izmantoti bez atļaujas prasīšanas. Lai gan likumdevējs *Publisku izklaides un svētku pasākumu drošības likumā* ir nedefinējis, kas ir „publiska vieta”, nosakot, ka tā ir *jebkura vieta, kura kalpo sabiedrības kopējo vajadzību un interešu nodrošināšanai un kura par maksu vai bez maksas ir pieejama ikvienai fiziskajai personai*, tomēr šī definīcija attiecas tikai uz šo konkrēto likumu, un neskaidrība saglabājas.

Priekšlikums: Lai nepareizo jēdziena „publiska vieta” interpretāciju novērstu, nepieciešams Autortiesību likumā iekļaut nosacījumu, ka tiesību ierobežojums neattiecas uz gadījumiem, kad fotogrāfijas, vizuālās mākslas, dizaina, kā arī lietišķās mākslas darba attēlojums ir pieejams sabiedrībai internetā (pa vadiem vai citādā veidā tādējādi, ka tam var piekļūt individuāli izraudzītā vietā un individuāli izraudzītā laikā).

¹ Ziņojums par Eiropas inovāciju rezultātu pārskata Latvijas snieguma rādītājiem. Ekonomikas ministrija, 2018. 3.lpp.

² Seizing Opportunity Through License Compliance. BSA Global Software Survey. May 2016. Pieejams: http://globalstudy.bsa.org/2016/downloads/studies/BSA_GSS_US.pdf

Benefits of mediation in business disputes

Keywords: Mediation, Business disputes

Business disputes can be solved by negotiation, arbitration, litigation or mediation. While negotiation is always preferable, it is often unsuccessful. In that event, the next best method is mediation, notwithstanding the fact that mediation requires agreement of both parties. Indeed, mediation can serve as an interim step, which, if unsuccessful, can be followed by arbitration or litigation. Why so?

1. Better result. In mediation the parties will be mindful of the fact that, if no agreement is reached, third parties (judge or arbitrator) less familiar with the facts in dispute will decide. Therefore, the inclination to agree will increase.

2. Less costly. Mediation is less expensive than a lawsuit. A mediator costs less than employing a lawyer.

3. Faster. Mediation usually only takes days or weeks. Lawsuits take months or years.

4. Informal. The informality of mediation permits the parties to be more engaged than they would be in court.

5. Confidential. Mediation is confidential. That means there are no records or transcripts. Any evidence introduced during mediation cannot be used later.

6. Maintains relationships. Mediation can help preserve relationships that could possibly be destroyed through years of litigation.

7. Better control. In mediation the parties have a much greater say in negotiations and greater control over the outcome.

8. Encourages compliance. Because mediation produces better results more quickly and cheaply, compliance with mediated dispute provisions is higher than with lawsuits.

Tiesiskuma problēmas komercdarbībā un tiesību zinātnes uzdevumi Problems of rule of law in commercial activities and tasks of the jurisprudence

Atslēgvārdi: komerc tiesības, prettiesiski komercdarījumi, tiesību zinātne, cesija
Keywords: commercial law, unfair practice, jurisprudence, assignment

1. Sagaidot Latvijas valsts simt gadu jubileju, atzīstams, ka ir izveidots svarīgākos virzienus aptverošs Eiropas Savienības tiesību aktiem atbilstošs komercdarbības regulējums.¹ Tas veidots, īstenojot Latvijas neatkarības pirmā laika iecerei un iestrādnēm par akciju sabiedrību un sabiedrību ar ierobežotu atbildību veidošanu, izmantojot vienīgo latviešu valodā 1926. gada izdoto Dr. iur. Augusta Lēbera (Loeber) grāmatu Tirdzniecības tiesību pārskats, kā arī literatūru svešvalodās. Pēc neatkarības atgūšanas jau sākot no 1990. gada Latvijas parlaments intensīvā veidā radīja tiesiskos pamatus komercdarbībai, ko tolaik dēvēja par uzņēmējdarbību.² Šajā darbā aktīvi piedalījās deputāti juristi Andris Grutups, Andris Plotnieks, pieaicinātie tiesību zinātnes pārstāvji prof. Jānis Vēbers, prof. Kalvis Torgāns, prof. Jānis Rozenfelds, ekonomikas zinātnu pārstāvji Ojārs Kehris, Uldis Osis, Kazimirs Špoģis, Saimnieciskās tiesas priekšsēdētājs Gvido Narkēvičs, jurists Viktors Šadinovs u.c.

2. Pēc neatkarības atgūšanas Latvijā valdīja cerība, ka brīvajā Latvijā izdosies izvairīties no kapitāla sākotnējās mežonīgās uzkrāšanas posma un visi godīgi, labā ticībā īstenos likumos dotās iespējas. Tā diemžēl nenotika. Drīz vien radās likumu jēgas izkropļojumi, reketieri, “jumta devēji”, krāpnieki. Taču caur tulpju audzēšanas un džinsa bikšu šūšanas biznesiem, depozītu vākšanu un finanšu piramīdu veidošanu tādās komercsabiedrībās kā “Latgalīte”, “Auseklītis” un vairākās sabrukušās bankās, Latvija izaugusi līdz tādai darbībai, kurā tiek slēgti un izpildīti miljonus EUR vērtēti darījumi par informātikas un augsto tehnoloģiju pakalpojumiem vai citādu intelektuālā īpašuma apgrozību, pasaules tirgū vietu iekaro Latvijas preces ar augstu pievienoto vērtību.

3. Jubilejas gadā nevaram vienīgi priecāties, jārunā arī par samilzušām problēmām, kas izpaužas prettiesiskos darījumos, shēmu veidošanā ar aizdevumiem, kas formāli rada parādu un pamatu maksātnespējai, bet “aizdevums ‘pa riņķi’ jau atdots atpakaļ”, cesijas fiktīva izmantošanā (turklāt bezatlīdzības), komercsabiedrības sagrābšanā (reiderisms), nekustamo īpašumu sagrābšanā vai apķīlāšanā nelielu parādu dēļ, nodokļu afērās, tiesiskās aizsardzības plānu (TAP) izkropļojumos, fiktīvu līgumsodu un fiktīvu kreditoru uzrādīšanā, ilgstošos civilprocesos par miljonus skaitāmām summām, arī skaļos kriminālprocesos, kas velkas gadiem ilgi.

4. Viss rāda, ka nepieciešams rīkoties izlēmīgāk. Masu medijos regulāri parādās kritizējoši materiāli par Latvijas tiesu un citu tiesībaizsardzības institūciju mazspēju cīņā pret viltīgi savītām likumu apiešanas shēmām, “valsts nozagšanas” darījumiem, tiesisko nihilismu utt., kamēr juristu skaidrojumi un iebildumi pret apvainojumiem ir reti. Par pagrieziena punktu uzskatāma tiesu darbības kvalitātes un veicamo pasākumu apspriešana Tieslietu padomē šā gada martā, kuras gaitā nolemts izveidot komisiju, kas izpētītu pārmetumus par atsevišķu tiesnešu darbu un sniegtu atzinumu Tieslietu padomei. Padome atbalstīja arī likuma “Par tiesu varu” grozījumus par tiesnešu profesionālās darbības ārpuskārtas novērtēšanu³. Tieslietu padomes izveidotās komisijas darba materiāli rāda, ka iespējamu noziedzīgu nodarījumu pirmsākumi var būt saskatāmi jau tiesā izskatāmos komercstrīdos un komersantu maksātnespējas lietās. Tādos gadījumos tiesnešiem ir jāparāda plašāka izpratne par strīdīgu darījumu mērķiem un jāceļ trauksme, ziņojot tiesību aizsardzības iestādēm par iespējami noziedzīgiem nodarījumiem.

5. Komerctiesības ir ļoti plašas, daudzus darbības virzienus aptverošas, kurās cieši savijušās un mijiedarbojas administratīvo tiesību, civiltiesību un nereti arī krimināltiesību normas. Tāpēc ir vajadzīga arī zinātnieku plašāka un operatīvāka iesaistīšana aktuālo problēmu risināšanā. Diemžēl tiesību zinātnes loma Latvijas valsts institūcijās nav pietiekami novērtēta, it sevišķi finansējuma piešķiršanas aspektā. Tāpēc dažādos šī nepārredzamā lauka atsevišķos lauciņos tiesību entuziasti cenšas dot katrs pa pilienam zinātniskā eliksīra bīstamu komercslimību ārstēšanai. Monogrāfisku pētījumu, grāmatu par komercdarbības tiesiskajām problēmām nav, ja neskaita Aigara Strupiša Komerclikuma komentāru divus sējumus, kas izdoti 2003. gadā un apver tikai 8 no 18 likuma sadaļām. Ir protams zinātniski raksti.

6. Kā vienu no minētajiem pilieniem komercdarbības veselības stiprināšanai šo rindu autors izvirza tēzi: Bezatlīdzības cesija komersantu attiecībās neatbilst preču naudas darījumu raksturam un bieži ir vērsta uz izvairīšanos no mantiskās atbildības, vai prettiesisku darījumu maskēšanu. Tiesu praksē zināmas vairākas lietas, kurās viens komersants cedē citam komersantam prasījumu par vairākiem miljoniem eiro, būtībā uzdāvina, lai īstenotu apšaubāmu shēmu. Visticamāk tas ir fiktīvs vai simulatīvs darījums. Ierosinājums ir Komerclikumā ietvert normu: “Bezatlīdzības cesija komersantu darījumos nav atļauta”.

¹ Strupišs A. Komerctiesību attīstība: Problēmas un perspektīvas// Latvijas Republikas Augstākās tiesas biļetens, Nr. 16/2018, 122.-127. lpp.

² Lazdiņš J. Latvijas Republikas tiesību attīstības tendences pēc neatkarības atjaunošanas 1990.-1991. gadā// žurnāls Tiesību zinātne, Nr.1, 2010, 53.79. lpp.

³ Atbalsta tiesnešu profesionālās darbības ārpuskārtas izvērtēšanu disciplinārlietā. <http://www.at.gov.lv/lv/jaunumi/par-tieslietu-padomi/atbalsta-tiesnesu-profesionalas-darbibas-arpuskartas-izvertesanu-disciplinarlieta-8669?>

Pagaidu aizsardzības līdzekļu piemērošanas paplašināšana civilprocesā Extension of application of interim measures in the civil procedure

Atslēgvārdi: komerc tiesības, intelektuālais īpašums, civilprocess, pagaidu līdzekļi

Keywords: commercial law, intellectual property, civil procedure, interim measures

1. Komerccnoslēpums ir viens no intelektuālā īpašuma veidiem un pēc būtības tas ietver slepenu, ar komercdarbību saistītu informāciju, tajā skaitā tehnoloģisko zinātību neatkarīgi no inovācijas pakāpes, idejas par jauniem tirgiem un produktiem, informāciju par klientiem, finansēm, darbiniekiem un citas komercdarbībā nozīmīgas ziņas¹, sākot no dažādām ražošanas metodēm, kuras nav patentētas un beidzot, piemēram, ar restorāna ēdienu receptēm.

2. Komerccnoslēpumu aizsardzība ir ļoti nozīmīga sekmīgai komercdarbības norisei, jo komerccnoslēpumu aizskārumi var radīt situāciju, ka komersants faktiski pārtrauc darbību.² Komerccnoslēpumu aizsardzības nozīmīgums ir uzsvērts arī Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvas (ES) 2016/943 (2016.gada 8.jūnijs) par zinātības un darījumdarbības neizpaužamas informācijas (komerccnoslēpumu) aizsardzību pret nelikumīgu iegūšanu, izmantošanu un izpaušanu (turpmāk – Direktīva) preambulas 2. un 3.punktā, faktiski pielīdzinot komerccnoslēpumu aizsardzību patentu aizsardzībai.

3. Salīdzinot ar vairākiem citiem intelektuālā īpašuma veidiem, komerccnoslēpumi ir mazāk aizsargāti³, bet to apdraudējumi nav tikai hipotētiski. Vēl pagājušajā gadsimtā bija vairākas skaļas tiesu lietas par vairākus miljonus ASV dolāru lielām zaudējumiem, kas tika piespriestas par neatļautu komerccnoslēpumu izpaušanu vai izmantošanu. Tika atzīts, ka jārunā par tādām parādībām kā t.s. komerccnoslēpumu pirātisms, kā arī starptautiska mēroga tirdzniecība ar zagtiem komerccnoslēpumiem.⁴ Diemžēl arī mūsdienās šī tendence nav mazinājusies.

4. Šī tendence vedina domāt, ka sveša komerccnoslēpuma izmantošana nereti ir tik izdevīga, ka to neizslēdz pat risks maksāt liela apmēra zaudējumu atlīdzību. Tādēļ būtiska nozīme ir ne vien spriedumā noteiktajam galīgajam lietas iznākumam, bet arī preventīviem pagaidu pasākumiem un līdzekļiem aizskāruma nepieļaušanai vai pārtraukšanai.⁵ Direktīvas 10.panta pirmās daļas a) un b) apakšpunkti paredz dalībvalstu pienākumu ieviest arī pagaidu aizsardzības pasākumus, kas var izpausties kā t.s. pagaidu pienākumrīkojums⁶, kas cita starpā var izpausties kā aizliegums atbildētājam veikt noteiktas darbības iespējamajam pārkāpējam noteikti darbību veikšanas aizliegumi, tajā skaitā aizliegums izmantot vai izpaust komerccnoslēpumu, kā arī aizliegums ražot, piedāvāt, laist tirgū vai izmantot preces, ar kurām tiek aizskartas kādas personas komerccnoslēpums, vai importēt, eksportēt vai glabāt šādas preces. Sagaidāms, ka ieviešot Direktīvu, šādi pagaidu līdzekļi būs pieejami lietās, kurās būs celta prasība sakarā ar tiesību uz komerccnoslēpumu.

5. Tomēr, ja minētie pagaidu līdzekļi būs pieejami lietās, kurās būs celta prasība sakarā ar tiesību uz komerccnoslēpumu, tas nebūs pietiekami, jo jautājums par komerccnoslēpumu aizsardzību var būt aktuāls arī citās lietās, piemēram, lietās, kurās ir strīds par darba tiesiskajām attiecībām, vai iespējamu līguma pārkāpumu. Proti, kā norādīts juridiskajā literatūrā, komerccnoslēpuma aizskārumi nereti notiek, kādam esošajam vai bijušajam darbiniekam pārkāpjot savas saistības pret darba devēju.⁷ Tas var arī notikt, kādam no līdzējiem ļaunprātīgi izmantojot uzticēšanos un informāciju, ko tas ieguvis, piemēram, franšīzes līguma vai uzņēmuma līguma ietvaros. Tādēļ šo tēzu autors uzskata, ka, paredzot pagaidu līdzekļu piemērošanas iespējas civilprocesā, šīs iespējas nevajadzētu burtiski ierobežot tikai ar atsevišķi

noteiktām lietu kategorijām, resp. lietām, kurās prasība ir par komercnoslēpuma tiesību aizskārums, bet paplašināt iespējas to piemērošanai, dodot iespēju pusēm lūgt to piemērošanu dažādās prasības tiesvedības kārtībā iztiesājamās lietās.

6. Iepriekšējā tēzē pausto apsvērumu dēļ autors ierosina papildināt Civilprocesa likumu ar šādu, visās prasības tiesvedības lietās piemērojamu normu, kas to noteic:

Pagaidu aizsardzības līdzekļa piemērošana

Ja ir pamats uzskatīt, ka līdz brīdim, kad stāsies spēkā galīgais nolēmums lietā, prasītāja tiesību aizskārums var būtiski palielināties, vai arī var tikt izdarīts jauns prasītāja tiesību aizskārums, tiesa pēc prasītāja rakstiska, motivēta lūguma var piemērot pagaidu tiesiskās aizsardzības līdzekli.

7. Papildus tam Civilprocesa likumā būtu nosakāma pagaidu aizsardzības līdzekļu piemērošanas un atcelšanas jautājumu izlemšanas kārtība, pieņemto lēmumu pārsūdzība, kā arī iespējas prasīt zaudējumu atlīdzību nepamatotas pagaidu aizsardzības līdzekļu piemērošanas gadījumā.

¹ Cornish W., Llewelyn D. Intellectual Property: Patents, Copyright, Trade Marks and allied rights. Sixth Edition. London: Sweet & Maxwell, 2007, p. 10

² Konkurences padomes 2006.gada 16.augusta lēmums Nr.88, 37.punkts, 18.lpp. Pieejams: <https://www.kp.gov.lv/files/pdf/vpOuTIOfgH.pdf> (Skatīts 22.04.2018.)

³ Pooley J. Trade secrets: the other IP right. Pieejams: http://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2013/03/article_0001.html (Skatīts 22.04.2018.)

⁴ Levitin A. M. Trade secret piracy. In: Clevelend – Marschall Law Review. Volume 14, Issue 1, 1965, p.157, 158

⁵ Sk. http://ec.europa.eu/civiljustice/interim_measures/interim_measures_gen_en.htm (Skatīts 14.08.2017.)

⁶ Pētersone Z. Intelektuālā īpašuma civiltiesiskās aizsardzības līdzekļi. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 2013., 147.lpp.

⁷ Levitin A. M. Trade secret piracy. In: Clevelend – Marschall Law Review. Volume 14, Issue 1, 1965, p.157 – 163.

Patērētāju tiesību aizsardzības problemātikas risinājumi dalītā nekustamā īpašuma jomā Problems of consumer protection issues in the area of shared real estate

Atslēgvārdi: patērētājs, negodīga komercprakse, dalītais nekustamais īpašums

Keywords: consumer, unfair commercial practices, shared real estate

1. Latvija ir viena no tām nedaudzajām Eiropas Savienības (ES) valstīm, kurās pastāv dalītā nekustamā īpašuma tiesību institūts. Tās ir tiesiskās attiecības, kurās zemes īpašnieks gūst ienākumus no piespiedu nomas, kurā otra puse vairumā gadījumu ir patērētāji. Ņemot vērā dalītā īpašuma sarežģītību, pašreizējais normatīvais regulējums Latvijā rada augstu risku efektīvai patērētāju aizsardzībai. Ir konstatētas negodīgas komercprakses pazīmes attiecībā uz minēto; piemēram, Patērētāju tiesību aizsardzības centra (PTAC) 07.09.2017. lēmums Nr.22-pk (Lēmums).

Patērētājs atrodas ekonomiski vājākā pozīcijā ne vien saistībā ar iespēju risināt sarunas un informētības līmeni, bet arī saistībā ar iesaistītā objekta – mājokļa sensitīvo dabu. Neefektīvas patērētāju tiesību aizsardzības gadījumos patērētājs nokļūst ekonomiski ļoti nelabvēlīgā, pat izmisuma pozīcijā. Zemes nomas pakalpojums patērētājam dalītā īpašuma attiecībās ir atzīstams par būtisku jeb vispārējās nozīmes pakalpojumu. Tas ir pielīdzināms elektrības un gāzes tirdzniecības pakalpojumiem, kuriem ES līmenī ir noteikts speciāls regulējums, lai nodrošinātu neaizsargātu patērētāju aizsardzību. Lai gan ES un Latvijas patērētāju aizsardzības tendences radniecīgās jomās dalītam īpašumam norāda uz speciālo regulējumu esamību un nepieciešamību (piemēram, ES regulējums attiecībā uz patērētāju kredītliģumiem saistībā ar mājokļa nekustamo īpašumu), attiecībā uz dalītā īpašuma jomu šāds regulējums nav izstrādāts, bet ir nepieciešams.

2. Ar Latvijā aktuālo likumprojektu "Piespiedu dalītā īpašuma tiesisko attiecību privatizētajās daudzdzīvokļu mājās izbeigšanas likums" plānots sekmēt dalītā īpašuma izbeigšanu izpirkuma ceļā. Lai gan tas tieši neskars patērētāju aizsardzības tiesību jautājumu, dalītā īpašuma izbeigšanas attiecībās pārsvarā būs iesaistīti tieši patērētāji. Likumprojektā paredzētā funkcionāli nepieciešamā zemes gabala noteikšanas, dzīvokļu īpašnieku kopības lēmuma par izpirkuma tiesību izmantošanu un dzīvokļu, kuri nav ierakstīti Zemesgrāmatā, ierakstīšanas kārtība ir grūti īstenojama vidusmēra patērētājam. Aprēķinātās izpirkuma cenas neapstrīdamība neatbilst ES nostādņēm par patērētāja tiesisko aizsardzību. Likumprojekts attiecībā uz minēto ir jāpārstrādā, ievērojot vidusmēra patērētāja konceptu un ES nostādnes.

3. Pat ja likumprojekts tiks pieņemts un patērētāji spēs vienoties par izpirkuma veikšanu, dalītā īpašuma izbeigšana nenotiks īsā laikā. Atteikšanās pārskatīt zemes zem daudzdzīvokļu ēkām kadastrālo vērtību finansiāli neveicinās patērētāju spēju izpirkt zemi. Pasākumi pret negodīgu komercpraksi paliks aktuāli. Ir jāizmanto Negodīgas komercprakses direktīvā paredzētās tiesības, izvēršot nacionālo regulējumu atbilstoši Latvijas tiesību telpas, sabiedrības vajadzībām un īpatnībām – jāpapildina Patērētāju tiesību aizsardzības likums ar 8.³pantu "Īpaši noteikumi attiecībā uz dalīto nekustamo īpašumu", paredzot: 1) pārdevēja pienākumu mājokļa pārdošanas gadījumā, kura ietvaros zeme netiek pārdota vai arī tiek pārdotas zemes lietojuma tiesības, pirmslīguma stadijā, arī reklāmās sniegt skaidru informāciju par dalīto īpašumu; 2) pārdevēja pienākumu pirkuma līgumā iekļaut informāciju par dalīto īpašumu, zemes īpašnieku un zemes nomas līguma esamības gadījumā pievienot tā kopiju; 3) zemes īpašnieka pienākumu zemes nomas līgumā noteikt skaidru zemes nomas maksu, iznomātās zemes platību, zemes nomas maksas un platības grozīšanas noteikumus, pušu tiesības un pienākumus, līguma neizpildes sekas, līguma pagarināšanas/pārslēgšanas noteikumus; 4) zemes īpašnieka pienākumu izsniegt detalizētu zemes nomas maksas aprēķinu, nepieciešamības gadījumā to izskaidrot; izskatīt patērētāju

sūdzības un sniegt atbildes/nepieciešamības gadījumā pārrēķināt zemes nomas maksu; zemes nomas līguma neesamības vai izbeigšanās gadījumā piedāvāt zemes nomas līguma noslēgšanu (īpaši daudzdzīvokļu dzīvojamo māju gadījumos), pretējā gadījumā paredzot zemes īpašnieka atteikšanos no zemes nomas maksas par konkrēto periodu; neatteikt zemes nomas līguma pārskatīšanu vai pagarināšanu bez pamatoti iemesliem.

4. PTAC pieņēma Lēmumu, atzīstot zemes īpašnieka komercpraksi, pieprasot no patērētājiem zemes nomas maksas, par negodīgu. Lai iegūtu pierādījumus negodīgas komercprakses, arī patērētāju kolektīvo interešu pārkāpuma konstatācijai, PTAC bija nepieciešami vairāk kā 8 mēneši, kuru ietvaros tirgotājs turpināja negodīgu komercpraksi, nodarot būtisku kaitējumu patērētāju ekonomiskajām interesēm. Minēto faktu iestāšanās ir kumulatīva, taču arī tas vēl negarantē lēmuma pieņemšanu. Šādās situācijās patērētāja vienīgā efektīvā individuālo tiesību aizstāvības iespēja ir tiesāšanās, kas ir dārgs, lēns, neparedzams process un no patērētāja prasa īpašu erudīciju un zināšanas, lai pušu sacīkstes principa ietvaros spētu pierādīt tik juridiski komplicētu pārkāpumu kā negodīga komercprakse. PTAC Lēmums ir pagriezies praksē, jo tiesas ar to nebija nodarbojušās, un pušu sacīkstes principa ietvaros līdz šim bija piedzinušas zemes īpašnieka prasītos zemes nomas maksas parādus no patērētājiem.

Lai risinātu minēto problemātiku, ir jāpaplašina uzraudzības iestādes tiesības pieņemt saistošu lēmumu arī tad, ja ir skarts tikai viens patērētājs; jāparedz, ka gadījumā, ja iestāde nepieņem lēmumu, tad tai pēc patērētāja lūguma ir jādod pirmšķietams, nesaistošs vērtējums par komercprakses atbilstību normatīvo aktu prasībām, lai patērētājs varētu lemt par savu tiesību aizstāvību. Ir jāpapildina Negodīgas komercprakses aizlieguma likums, nosakot tiesas pienākumu patērētāja un tirgotāja strīda gadījumā pēc savas ierosmes pārbaudīt negodīgas komercprakses esamību.

Civilprocesuālie instrumenti ļaunprātīgas maksātnespējas novēršanai Civil procedural tools to avoid abuse of insolvency process

Atslēgas vārdi: ļaunprātīga maksātnespēja, fiktīvi darījumi, efektīva aizsardzība, civilprocess/
Key words: misuse of insolvency proceedings, fictitious transactions, effective protection, civil proceedings

Arī pēc ekonomiskās krīzes maksātnespējas procesi turpina radīt milzīgu slogu Latvijas tiesām, kā arī radīt virkni juridiska un ekonomiska rakstura problēmas. Maksātnespējas process no ekonomiskā skatu punkta ir zaudējumus nesošs – lai atgūtu 0,04 eiro kreditoru labā, tiek iztērēti 2,17 eiro. Latvija *Doing Business* reitingā maksātnespējas jomā kopš 2015.gada ir zaudējusi 13 pozīcijas.

Atbilstoši Ārvalstu investoru padomes pētījumam, Latvija septiņos gados ļaunprātīgos maksātnespējas procesos ir zaudējusi 665 miljonus eiro, savukārt, uzņēmumu saistības apšaubāmos maksātnespējas procesos septiņu gadu laikā bijušas gandrīz 510 miljonus eiro.¹ Saistībā ar publiski izskanējušiem negodprātīgiem maksātnespējas procesiem tiek apšaubīta ne tikai maksātnespējas administratoru, bet arī dažu tiesnešu godprātība.

1. Šo rindu autora ieskatā, galvenā problēma ir efektīvas tiesību aizsardzības trūkums attiecībā uz negodprātīgo darījumu apstrīdēšanu, kā arī aizsardzību pret citu personu, t.sk., pret maksātnespējas administratoru, negodprātību. Lielais Augstākās tiesas atcelto nolēmumu skaits uzraudzības kārtībā, apliecina, ka problēma primāri neslēpjas likumā, bet gan tā pareizā piemērošanā pirmās instances tiesā. Ir iespēja izdalīt vairākas pazīmes aizdomīgām darbībām, kas dod pamatu, ja ne apšaubīt maksātnespējas procesa likumīgu, tad pievērst paaugstinātu uzmanību veikto un veicamo darbību likumībai.

Šīs aizdomīgās darbības varētu sagrupēt šādi:

- 1) maksātnespējīgs uzņēmums īsā laika posmā pirms maksātnespējas pieteikuma iesniegšanas vairākkārtēji maina savu juridisko adresi vai ir nesekmīgi mēģinājis ierosināt maksātnespējas procesu citā tiesā;
- 2) amatpersonu nomaiņa uz personām, kuras nav atrodamas;
- 3) uzņēmumam neraksturīgu darījumu noslēgšana;
- 4) darījumu noslēgšana par lielām summām uz īsu laika periodu un lielām sankcijām, piemēram, apņemšanās samaksāt avansā pilnu pirkuma summu vairāku miljonu apmērā par piegādi tikai pēc gada, lai gan dažas dienas iepriekš uzņēmums neveiksmīgi mēģināja iegūt tiesiskās aizsardzības procesu;
- 5) darījumu noslēgšana bez jebkāda komerciāla pamatojuma vai pat pretēji komercdarbības loģikai;
- 6) nesamērīgi liela apmēra komerčķīlas reģistrēšana uz mazvērtīgiem (nesen reģistrētiem) īpašumiem;
- 7) komerčķīlas reģistrēšana ārvalstīs, lai gan uzņēmums darbojas Latvijā;
- 8) jaunu kreditoru, it sevišķi no ofšoru zonām, par ļoti lielām summām parādīšanās īsi pirms maksātnespējas vai tiesiskās aizsardzības procesa pieteikuma iesniegšanas;
- 9) tiesiskās aizsardzības procesa pasākumu plāns paredz būtisku maksājumu samazinājumu visiem kreditoriem.

2. Konstatējot aizdomīgo darbību pazīmes maksātnespējas lietā, tiesām, atbilstoši Maksātnespējas likuma 26.panta otrā un trešā daļai, 27.pantams ir jāuzliek pienākums administratoram sniegt izvērstu skaidrojumu par šiem apstākļiem ar atbilstošiem pierādījumiem. Ja arī administrators nevar izskaidrot

darījuma komerciālo jēgu, tad jāuzdod administratoram apstrīdēt darījuma vai prasījumu, kas pamatots ar tiesas nolēmumu par saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanu vai saistību piespiedu izpildīšanu brīdinājuma kārtībā.

Līdz brīdim, kamēr skaidrojums kopā ar atbilstošiem pierādījumiem nav sniegts, tiesai nebūtu jāpieņem nākamais procesuālais lēmums, piem., par administratora iecelšanu, saistību plāna apstiprināšanu, saistību dzēšanas procedūras apstiprināšanu u.c. Lai arī tas varētu vismaz sākotnēji palēnināt maksātnespējas procesu virzību, tas disciplinēs administratorus un liks viņiem daudz rūpīgāk izvērtēt maksātnespējīgā uzņēmuma faktisko un tiesisko stāvokli. Ja administrators neievēro tiesas uzlikto pienākumu, tiesai ir jāizmanto Maksātnespējas likuma 22.panta otrajā daļā paredzēto instrumentu un ir jāatceļ šāds administrators.

3. Tiesām ir pamats atzīt ieinteresētās personas, piemēram, bankas, kas kreditē parādnieku, par trešās personām maksātnespējas procesā, atbilstoši CPL 223.panta pirmajai daļai. Tāpat nav pamata tiesām atteikt pieņemt pierādījumus no šādām personām. Šos personas dalība procesā var palīdzēt tiesai objektīvāk noskaidrot aizdomīgo darījumu raksturu un novērst ļaunprātīgu maksātnespējas procesus. Gadījumos, kad kreditors, ceļ iebildumus pret aizdomīgu darījumu vai darbību, apstrīd kreditora prasījuma apmēru vai tā statusu un balss tiesības, tiesai nav jāaprobežojas ar parādnieka vai administratora skaidrojumu, ka darījums ir formāli atļauts vai nav ticis apstrīdēts. Arī šajā sakarā ir pamats pieprasīt parādniekam vai administratoram sniegt skaidrojumu un ja nepieciešams arī atbilstošus pierādījumus, kas pierāda viņu paskaidrojumus.

4. Domājot par normatīvo aktu uzlabojumu maksātnespējas jomā, būtu vēlams paredzēt iespēju civilprocesā pārsūdzēt nolēmums maksātnespējas procesā pēc to stāšanās spēkā. Tas dos iespēju kreditoriem un citām ieinteresētām personām uzlabot tiesu kontroli par pirmās instances tiesas pieņemto nolēmumu kvalitātes un likumības uzraudzību maksātnespējas procesos. Šāds risinājums liks tiesām, administratoram un citām iesaistītajām personām nopietnāk izvērtēt savu darbību atcelšanas risku, kā arī tiesnešiem jāērķinās ar viņu pieņemto lēmumu likumības lielāku uzraudzību.

¹ Skatīt, Sprance I. *Tiesneši pret likumu*. Ir, Nr.47 (396) 23.-29.novembris, 2017, 16.–21.lpp., Sprance I., *Shēmotāju glābējeņģeļi*. Ir, Nr.48 (397) 30.novembris – 6.decembris, 14.–21.lpp.

Mediācija – ārpustiesas strīdu risināšanas metode komerclietās Mediation – an Out-of-Court Method for Settlement of Disputes in the Commercial Cases

Atslēgvārdi: Mediācija, komercstrīdi, izlīgums, sertificēti mediatori

Keywords: Mediation, commercial disputes, amicable agreement, certified mediators

1. Mediācija Latvijā ir jauns juridisko strīdu risināšanas instruments, kuru veiksmīgi var izmantot un jau izmanto arī komerclietu risināšanā. Lai gan arī pirms Mediācijas likuma pieņemšanas mediācijas nebija aizliegta un bija iespējama, tomēr tikai no 2014. gada 18. jūnija, kad spēkā stājās Mediācijas likums un grozījumi Civilprocesa likumā, šī metode kļuva juridiski atzīta un tāpēc – pārliecinošāka. Mediācija Latvijā tika ieviesta, implementējot nacionālajos tiesību aktos Eiropas Parlamenta un Padomes 2008. gada 21. maija direktīvu 2008/52/EK par konkrētiem mediācijas aspektiem civillietās un komerclietās. Kā noteikts minētās direktīvas 1. panta 1. punktā, tad viens no direktīvas mērķiem ir veicināt strīdu izšķiršanu ar izlīgumu. Tiesa gan, direktīvas angļu valodā lietotais termins “promote” latviešu valodā ir tulkots kā “rosināt [strīdu izšķiršanu ar izlīgumu]”. Tomēr no direktīvas kopējā konteksta secināms, ka mērķis ir vērsts un iespējami plašāku mediācijas izmantošanu arī komerclietās. Pirms Mediācijas likuma pieņemšanas komersantu strīdus bija iespējams risināt kā tiesā, tā šķīrējtiesā, tā arī ar komersantu pārstāvju un zvērinātu advokātu starpniecību. Šobrīd ir radīts jauns un tiesiski reglamentēts instruments, atbilstoši kuram trešā neitrālā persona – mediators, var veicināt strīdu risināšanu atbilstoši mediācijas principiem. Tādējādi secināms, ka strīdu risināšanas iespējas Latvijā ir kļuvušas plašākas, klāt piepulcējot mediatorus kā strīdu risinātājus sarunu vešanas veidā.

2. Latvijā darbojas divu veidu mediatori – sertificētie mediatori un tādi, kuri nav ieguvuši mediators sertifikātu. Lai gan normatīvajos aktos nav noteikts neviens ierobežojums, kad strīdus nevarētu risināt pie viena vai otra mediators, tomēr, dziļāk analizējot, secināmas vairākas atšķirības. Ministru kabineta 2014. gada 5. augusta noteikumos Nr. 433 “Mediatoru sertifikācijas un atestācijas kārtība”, lasot to kontekstā ar Mediācijas likumu, ir noteiktas prasības personām, kuras vēlas kļūt par sertificētiem mediatoriem. Līdzās vecuma, izglītības un pieredzes prasībām ir arī pienākums sekmīgi nokārtot trīsdaļīgu mediācijas eksāmenu. Tas nozīmē, ka par sertificētiem mediatoriem kļūst pieredzējuši un zinoši mediācijas profesionāļi, kuriem ir gan teorētiskās zināšanas, gan arī jau iegūtas spējas vadīt mediācijas procesus, tai skaitā komerclietās. Papildus tam sertificētu mediatoru rīcību vērtē arī Mediatoru sertifikācijas un atestācijas komisija, piemēram, izskatot sūdzības par sertificēta mediators rīcību. Vēl viens nozīmīgs sertificēta mediators kvalitātes kontroles mehānisms ir obligāts pienākums turpināt tālākizglītību un regulāri praktizēt mediācijas jomā. Attiecīgi, ja netiek iegūts tālākizglītībā vajadzīgais mācību stundu apjoms vai netiek sasniegts prasīto novadīto mediāciju skaits, sertificēts mediators nevar pēc pirmajiem pieciem darbības gadiem atestācijas veidā iegūt atļauju tālāk turpināt sertificēta mediators praksi. Tas nozīmē, ka uz nesertificētiem mediatoriem neattiecas neviena no šīm kvalitātes prasībām, un šāda pakalpojuma sniedzēja darbība ir potenciāli riskantāka pakalpojuma saņēmējam.

3. Mediācijas izmantošanai, risinot komercstrīdus, ir vairāki ieguvumi salīdzinājumā ar tiesvedību. Pirmkārt, mediācijas process ir konfidenciāls, un neviena trešā persona nevar iegūt informāciju par mediācijā apspriesto, tādējādi sargājot pušu komerciālās intereses. Otrkārt, mediācijas process parasti ir daudz ātrāks nekā tiesvedība. Lai gan arī mediācijas process var ritēt nedēļām ilgi, kamēr strīdus dalībnieki nonāk pie abpusēji pieņemama risinājuma, tomēr tas noteikti ir ātrāk nekā tiesvedība trīs instanču garumā. Treškārt, mediācijas izmaksas ir salīdzinoši daudz zemākas nekā tiesāšanās process,

kurā jāreķinās gan ar valsts nodevām, izmaksām par pierādījumu iegūšanu, honorāriem advokāta palīdzības saņemšanai. Lai gan arī mediācijas procesā ir svarīgi konsultēties ar advokātiem un apgalvojumus balstīt uz pierādījumiem, tomēr ātruma un sarunu elastīguma dēļ mediācijas izmaksas rezultātā ļauj ekonomēt finanšu resursus. Ceturtkārt, ja mediācijas laikā tomēr ir uzsākts tiesvedības process, tad, noslēdzot pie mediatora izlīgumu, to iespējams apstiprināt tiesā vai arī atsaukt celto prasību un atbilstoši Civilprocesa likuma 37. panta pirmās daļas 5. vai 7. punktam un otrajai daļai atgūt 50% no samaksātās valsts nodevas, ja nav pagājuši trīs gadi kopš nodevas samaksas. Tādējādi mediācijas izmantošana rada patiesi labvēlīgu risinājumu, lai strīdu atrisinātu ārpustiesas kārtībā komersantiem abpusēji izdevīgā veidā un pēc iespējas saglabājot sadarbības pilnas attiecības.

SEKCIJA: JURISTU PROFESIJAS, IZGLĪTĪBAS UN TIESĪBU ZINĀTNES NĀKOTNE

Kitija Bite Dr. iur.
Rīgas Stradiņa universitāte/Latvijas juristu apvienība
bitija@inbox.lv

Jurista kvalifikācijas iegūšanas tiesiskā regulējuma problemātika Latvijā The problems of legal regulation for obtaining of lawyer's qualification in Latvia

Atslēgas vārdi: jurista kvalifikācija, kvalifikācijas iegūšana augstskolā, Augstskolu likums, jurista kvalifikācijas eksāmens.

Key words: lawyer qualification, qualification's obtaining in institution of higher education, Law On Institutions of Higher Education, qualification examination for lawyers.

Jurista kvalifikācija ir viena no profesijām, kura ir tik daudzveidīga iegūtās kvalifikācijas īstenošanā darba tirgū, ka valsts tās iegūšanu regulē ar normatīvajiem aktiem, izvirzot stingras prasības. Tā, piemēram, atsevišķas jurista profesijas tiek regulētas ar speciālajām tiesību normām – Advokatūras likums, Notariāta likums, likums “Par tiesu varu” u.c. Tas varētu radīt pārliecību, ka jurista profesionālā darbība ir kvalitatīva, jo kvalitatīvs ir jurista kvalifikācijas iegūšanas process. Tomēr ilgtermiņā vērojama tendence samazināt prasības jurista kvalifikācijas iegūšanai. Kā rezultāts šim procesam bija vienotā jurista profesionālās kvalifikācijas eksāmena ieviešana Latvijā (norma tiks attiecināta uz studentiem, kas programmā iestāsies 2019. gada rudens semestrī). Šāda tiesību institūta ieviešana norāda, ka jurista kvalifikācija darba tirgū nav tāda, kāda tā būtu nepieciešama un valsts ar īpaša normatīvā akta palīdzību cenšas situāciju uzlabot.

[1] Augstskolu likuma 58. pants regulē studiju gala pārbaudījumus un valsts pārbaudījumus, kuru rezultātā persona var iegūt profesionālo kvalifikāciju. Minētā norma sākotnējā redakcijā 1995. gadā paredzēja gala pārbaudījumus, kuru sastāvdaļa ir bakalaura vai maģistra darba izstrāde un aizstāvēšana. Tātad augstskolām bija uzlikts pienākums studiju programmu noslēgt ar gala pārbaudījumu (parasti eksāmens) un pētnieciskā darba aizstāvēšanu. 2000. gada grozījumi Augstskolu likumā šādu kārtību paredzēja vairs tikai akadēmiskajām programmām. Profesionālajās programmās augstskolām tika dota rīcības brīvība, saglabāt līdzšinējo sistēmu vai kā gala pārbaudījumu organizēt tikai pētnieciskā darba aizstāvēšanu. Dažas augstskolas saglabāja līdzšinējo praksi, bet vairums tomēr izvēlējās kā gala pārbaudījumu noteikt tikai maģistra darba aizstāvēšanu.

[2] Ja augstskolas uzņemšanai studiju programmā nenosaka iestājekšāmenus un neorganizē valsts pārbaudījumus, tad likumsakarīgi, ka izglītības kvalitāte mazinās. Studiju programmu īstenošanas process pilnībā ir nodots augstskolu pārziņā, tādējādi īstenojot augstskolas autonomiju un pašnoteikšanos, tomēr šo procesu ir nepieciešams ierobežot iegūtās izglītības kvalitātes vārdā. Valsts ir noteikusi augstskolu studiju virzienu un studiju programmu akreditāciju, lai pārbaudītu sniegtās izglītības kvalitāti. Tomēr ir apšaubāma akreditācijas būtība un tās paredzētā mērķa sasniegšana, jo normatīvie akti akreditācijas procesa vērtējumu paredz akreditācijas piešķiršanu uz 6 vai 2 gadiem. Respektīvi, augstākās izglītības iestāde var arī neizpildīt iepriekšējā akreditācijā norādītos trūkumus vai izpildīt tos formāli, jo tāpat akreditācija tiks pagarināta kā minimums uz diviem gadiem. Būtu nepieciešams noteikt, ka, ja studiju virziens vai programma akreditācijā ir saņēmusi īso (divu gadu) termiņu, tad nākamā akreditācija iespējama tikai uz 6 gadiem vai tā netiek akreditēta. Šāds nosacījums stimulētu augstākās izglītības iestādes ieinteresētību akreditācijas iegūšanā.

[3] 2017. gadā tika pieņemti grozījumi Augstskolu likumā, kas paredz noteikt, ka atsevišķās programmās valsts pārbaudījuma obligāta sastāvdaļa ir valsts eksāmens. Grozījumu likumprojekta anotācijā ir atruna par juridiskās izglītības kvalitātes pazemināšanos un minējums, ka vienota jurista kvalifikācijas eksāmena ieviešana ļaus objektīvi novērtēt iegūtās izglītības kvalitāti.

[4] Ir pozitīvi jāvērtē valsts centienus vērtēt augstākās izglītības iestādē iegūto izglītību un profesionālās kvalifikācijas kvalitāti. Latvijas Republikas Satversmē ir noteiktas personas tiesības uz darbu, ja tās kvalifikācija atbilst izvirzītajām prasībām. Līdz ar to valsts var izvirzīt nosacījumus kvalitatīvai kvalifikācijai, lai nodrošinātu personas iegūtās kvalifikācijas kvalitāti darba tirgū.

[5] Pamatojoties uz Augstskolu likuma 58. panta ceturtās daļas deleģējumu, Ministru kabinets 2017. gada beigās pieņēma noteikumus “Valsts vienotā jurista profesionālās kvalifikācijas eksāmena kārtība”. Tomēr rodas šaubas, vai minētie noteikumi risinās visas jurista profesionālās kvalifikācijas problēmas šādu apsvērumu dēļ:

[5.1.] eksāmens paredzēts pēc maģistra studiju programmas apgūšanas (kvalifikācijas iegūšanai), bet pārbaudāmās zināšanas un prasmes, kas izriet no noteikumu 25. punkta, ir par jurisprudences pamatjautājumiem. Šāda sistēma neļauj pārliecināties par studiju kvalitāti, jo bakalaura programma var tikt apgūta citā augstskolās, var būt pagājis ilgāks laiks pēc bakalaura programmas absolvēšanas u.c. iemesli;

[5.2.] var veidoties situācija, kad maģistra studiju programma atkārtos/dublēs bakalaura studiju programmas jautājumus. Boloņas sistēma augstākās izglītības iegūšanai 3+2 neatbilst jurista kvalifikācijas iegūšanai;

[5.3.] noteikumu 25. punktā iekļautās jomas, kurās studentam būs jākārtos kvalifikācijas eksāmens, neparedz specializētu jurisprudences zināšanu un prasmju pārbaudi, kas atbilst studiju virzienam, piemēram, medicīnas tiesības, maksātspējas tiesības, operatīvais darbs u.c. Tādējādi tiks unificēta maģistra studiju programmas un tās neatbildīs darba tirgus prasībām pēc dažādu specializāciju juristiem. Būtu nepieciešams ļaut augstskolai papildināt zināšanu un prasmju vērtējamās jomas ar augstskolas programmas piedāvāto specializāciju.

[6] Valstij piekrīt tiesības noteikt specifisku regulējumu kādas profesijas kvalifikācijas iegūšanai un tās kvalitātei, bet šim regulējumam ir jābūt pārdomātam un vērstam uz iecerētā mērķa sasniegšanu.

Juriskās izglītības loma un problēmas juristu profesijās The Role of juridical Education and problems in lawyer professions

Atslēgvārdi: jurists, studiju programma, profesijas standarts, izglītība.

Keywords: lawyer, study program, professional standard, education.

1. 2015.gadā Latvijas Tieslietu ministrija iniciēja Latvijā juridiskās izglītības reformēšanu, lai panāktu juridiskās izglītības augstāku kvalitāti. Kā piemērotākais reformu līdzeklis šīs problēmas risināšanai tika pieņemts vienotais jurista kvalifikācijas eksāmens un juriskonsulta profesijas likvidācija¹. Uzsākot reformas, netika veikta detalizēta juridiskās izglītības nepietiekošās kvalitātes iemeslu izpēte un attiecīgo augstskolu studiju programmu revidēšana. Juridiskās izglītības kvalitāte Latvijā jau ievērojamu laiku atpakaļ ir kļuvusi par publisku diskusiju priekšmetu.

2017.gadā Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija bija spiesta uzsākt jaunu studiju programmu izstrādi sakarā ar juriskonsulta profesijas likvidēšanu un lai radītu papildus iespējas Latgales reģiona jaunatnei kvalitatīvai izglītībai sakarā ar vienotā jurista profesionālās kvalifikācijas eksāmena ieviešanu. Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija regulāri veic studiju virziena „Tiesību zinātne” profesionālā bakalaura studiju programmas absolventu aptaujas par darba gaitām. Aptauju rezultāti nepārprotami liecina par absolventu augstu juridiskās izglītības kvalitāti, profesionālu līmeni un Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas studiju programmu teicamu kvalitāti² un tas savukārt neapstiprina Tieslietu ministrijas apgalvojumus par juridiskās izglītības zemo kvalitāti. Autors nonāk pie secinājuma, ka ideja par vienoto jurista profesionālās kvalifikācijas eksāmenu konceptuāli ir atbalstāma, jo tas sekmēs juristu profesiju kvalitāti daudzās sabiedrībai svarīgās jomās un nozarēs.

2. Taču juriskonsulta profesijas likvidēšana ir nepārdomāta, nepamatota un nelogiska, jo juriskonsulta profesija pēc 2017.gadā pieņemtā jaunā profesiju klasifikatora ir vecāko juridisko lietu speciālistu sarakstā un ir uzskatāma par otrā līmeņa juridisko lietu speciālistu profesiju 3 līmeņu sistēmā: 1.jaunākie juridisko lietu speciālisti; 2.vecākie juridisko lietu speciālisti un 3.juristi³.

Līdzīga trīs līmeņu sistēma ir arī citās profesijās, piemēram grāmatvežu un iekšlietu iestāžu profesijās. Šāda trīs līmeņu sistēma nodrošina loģiski secīgu un pakāpenisku izglītību un profesionālo izaugsmi, nodrošina jauniešiem iespēju izvēlēties sev piemērotāko izglītības līmeni.

3. 2017.gada decembrī apstiprinātā Vienotā Jurista profesionālās kvalifikācijas eksāmena saturs⁴ nav konkrēts, bet eksāmena kārtrošanas metodoloģija ir pilnībā nepieņemama no pedagoģijas un didaktikas viedokļa, jo ir pretrunā ar visās augstākās izglītības iestādēs pieņemtiem un praksē pārbaudītiem pārbaudījumu kārtrošanas principiem.

Teorētiskās daļas eksāmena kārtrošana piecas dienas pēc kārtas ir nepieņemama jo neļauj studējošajam normāli atpūsties un sagatavoties nākošajai eksāmena daļai. Katra no teorētiskās eksāmena daļas piecām jomām pati par sevi ir atsevišķs eksāmens un prasa būtisku psiholoģisku un fizisku piepūli. Latvijas Tiesībsargs norādīja, ka tas pilnīgi noteikti ir cilvēktiesību pārkāpums, kad izvērtēja lēmumu par centralizēto eksāmenu kārtrošanu 2 dienas pēc kārtas vidusskolās⁵. Diemžēl Latvijas Studentu apvienības un vairāku augstskolu iebildumi šajā sakarā netika ņemti vērā.

4. 2009.gadā apstiprinātais jurista palīga profesijas standarts ir vipārīgs un jau sākotnēji bija izstrādāts nekvalitatīvi, jo bez vajadzības dublēja vidējās izglītības standartus, piemēram, attiecībā uz valsts valodas zināšanām un datorzinībām, bet tagad ir pilnībā morāli novecojis un neatbilst vairākiem spēkā esošiem normatīvajiem aktiem.

Nepieciešama jurista palīga profesijas standarta pilnīga pārstrāde, kas tiktu balstīta un pamatota ar objektīviem zinātniskiem pētījumiem, lai noteiktu skaidras un konkrētas prasības jurista palīga profesijai.

5. Pašreizējās situācijas analīze Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijā liecina, ka gandrīz visi Tiesību zinātnes maģistra studiju programmas absolventi ir iekļāvušies darba tirgū atbilstoši iegūtai izglītībai un kvalifikācijai. Ap 10% pilna laika studentu un ap 70 % nepilna laika studentu, kas studē profesionālā bakalaura studiju programmā jau studiju laikā strādā juridiskās jomas darba vietās vai amatos⁶.

Tāpēc reģionālajās augstskolās ir nepieciešama Tiesību zinātnes studiju programmu saglabāšana, to pakāpeniska un pamatota pilnveidošana, paredzot to specializāciju attiecīgā normatīvajā regulējumā un Vienotā jurista profesionālās kvalifikācijas eksāmena saturā.

¹ Tieslietu ministrija. Ministru kabineta noteikumu projekta *"Valsts vienotā jurista profesionālās kvalifikācijas eksāmena kārtība"* sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). 2015. Pieejams: tap.mk.gov.lv/doc/.../TMAnot_110417_JuristaEks.425.docx

² RTA Tiesību zinātnes virziena Pašnovērtējuma ziņojums par 2016./2017. studiju gadu (2018). Pieejams: http://www.rta.lv/pzs?action=create_pzs&record_id=14&way=17

³ Ministru kabineta 2017.gada 23.maija noteikumi Nr. 264. *Noteikumi par Profesiju klasifikatoru, profesijai atbilstošiem pamatuzdevumiem un kvalifikācijas pamatprasībām* Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=291004>

⁴ Ministru kabineta 2017.gada 19.decembra noteikumi Nr. 771. *Valsts vienotā jurista profesionālās kvalifikācijas eksāmena kārtība*. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/296015-valsts-vienota-jurista-profesionalas-kvalifikācijas-eksāmena-kartiba>

⁵ Jansons J. Tiesībsargs: Skolēniem trūkst laika atpūtai starp eksāmeņiem. Pieejams: <http://www.tvnet.lv/zinas/viedokli/783698-tiesībsargs-skoleniem-trukst-laika-atputai-starp-eksāmeņiem>

⁶ RTA 1.līmeņa Profesionālās augstākās izglītības studiju programmas „Tiesību zinātne” licencēšanas pieteikuma materiāli. 2018.

SEKCIJA: NOZIEDZĪBA UN TĀS JAUNĀS IZPAUSMES: CIK GATAVI ESAM TĀS APKAROT?

Andrejs Vilks, Dr. iur., profesors,
Rīgas Stradiņa Universitāte;
andrejs.vilks@rsu.lv

Nākotnes noziedzība Future Crime

Atslēgvārdi: kriminoloģija, faktori, nākotne, noziedzība, prognozēšana

Keywords: criminology, crime, factors, forecasting, future

1. Sabiedrības attīstības perspektīvā būtiski ir prognozēt ne tikai iespējamās ekonomisko, sociālo, politisko procesu scenārijus, bet arī paredzēt tiesiska rakstura futuroloģiskos modeļus. Tiesisko procesu nākotnes aprises ietver sevī ne tikai normatīvā regulējuma pilnveides kontūru apzināšana, tiesībsargājošo un drošības iestāžu transformāciju, sabiedrības tiesiskās apziņas un kultūras refleksijas, atbilstoši mainīgajiem globālās un makrovides apstākļiem, bet arī tiesiska rakstura parādību trajektoriju projektēšana.

2. Starp tiesiska rakstura parādībām juridiskās izziņas kontekstā, viena no aktuālākajām ar izteikti negatīvu potenciālu ir noziedzība ar tās daudzveidīgajām formām un izpausmēm. Kriminalitātes izplatība, jauni modificēti noziedzīgo nodarījumu veidi, neizbēgami un neatgriezeniski ietekmē un arī ietekmēs sabiedrības dzīves kvalitāti, drošību, stabilitāti un emocionāli psiholoģisko stāvokli.

3. Futuroloģiskajā noziedzības modelī būtiski ir iezīmēt kopējo noziedzības stāvokli un tendences, reģionālos kriminalitātes aspektus, kā arī ieskatīties nākotnes nodarījumu veidu un formu prospekcijā. Futuroloģiskais modelis ir saistīts arī ar jauna nodarījuma subjekta – noziedznieka tipoloģisko iezīmju konstruēšanu. Nākotnes noziedzības kontūru un kriminalitātes modeļa izveide balstās uz pasaulē atzīto kriminologu, sociologu, politologu, futurologu un citu ekspertu izmantotajām metodikām un atziņām. Modeļa izveide ir saistīta arī ar iespējamo sociālo, ekonomisko, politisko, tiesisko un cita veida faktoru transformāciju un viņu iespējamās ietekmes uz noziedzību paredzēšanu.

4. Jēdzienā – “kriminalitāte” mēs ietveram komplicētu elementu kopumu: reģistrēto un neregistrēto noziedzīgo darbību (arī bezdarbību), t.i., noziedzību; krimināli tendēto personu un grupu sociāli negatīvos funkcionēšanas nosacījumus (komunikāciju, jauno tehnoloģiju izmantošanu, specifisku subkultūru ar pretsabiedriskā vidē akceptējamām vērtībām; kapitālu u.c.); politisko, sociālo, ekonomisko, tiesisko u.c. faktoru kopumu, kuri ietekmē kriminalitātes stāvokli; tiesībsargājošo institūciju un iestāžu aktivitātes cīņā ar kriminalitāti.

5. Sniedzot nelielu ieskatu, nākotnes kriminalitātē ir nepieciešams atzīt, ka pašreiz pēctecīgi mainās cilvēku uztveres un domāšanas paradigmas. Ir ļoti grūti veidot transformācijas perspektīvo individu uzvedības modeli, balstoties uz tradicionāliem un pašreizējajiem priekšstatiem. Veidojoties vienotai informatīvajai videi, cilvēks kļūst par globālās vides pasaules mājas iedzīvotāju. Globālais skatījums uz sociālajiem, politiskajiem un tiesiskajiem procesiem ir saistīts ar nosacītu personu līdzdalību to norisē, ar neizbēgamiem vērtējumiem tiem notikumiem, kuri ar cilvēkiem nav saistīti. Uztveres un domāšanas konstrukcijas izplešas daudz plašāk par cilvēku reālo dzīves vidi. Pieaugot informācijas daudzveidībai, palielināsies tās pretrunīgais raksturs, pieejamība, uztvere un tās interpretācija. Aizvien izteiktāk varētu veidoties diametrāli pretēji uzskati un domāšanas paradigmas, kas var veicināt konfliktu, satricinājumu

un kriminalitātes kopējo pieaugumu. Eksperti atzīst, ka nākotnē noziedzība var kļūst nepārvaldāma un nekontrolējama.

6. Analizējot iespējamās kriminalitātes stāvokli un tendences tuvākajā vai tālākajā nākotnē, ir nepieciešams arī apzināt būtiskākos faktorus, kuri var noteikt nākotnes noziedzību. Atzīmēsim: cikliskās ekonomiski finansiālās krīzes ar izteiktākām nelabvēlīgām sekām; jauno tehnoloģiju, tai skaitā mākslīgā intelekta un robototehnoloģiju attīstību; transnacionālo komunikatīvo sistēmu ietekmes palielināšanās, kas veicinās sociālās nevienlīdzības pieaugumu; sabiedrisko uzskatu un kultūrvērtību superdaudzveidība; sociāli demogrāfiskās situācijas teritoriālā disproporcionalitāte; starptautisko korporāciju un transnacionālo struktūru dominānce.

7. Jauno tehnoloģiju izteikti straujā evolūcija neveidos sabiedrību drošāku un aizsargātāku. Eksperti ir atzinuši, jaunās tehnoloģijas veicina sabiedrības kopumā un ikviena tās locekļa neaizsargātības eskalāciju. Jaunās tehnoloģijas nosaka indivīdā un krimināli tendēto personu anonīmās attiecības un samazina iespējamību nodrošināt vainīgo personu saukšanu pie likumā paredzētās atbildības. Minētais nosaka latentās noziedzības pieaugumu. Sociālie satricinājumi un negaidīti attīstības scenāriji, tai skaitā ar kriminālām ievirzēm, var būt uzskatīti kā norma.

8. Nākotnes kriminalitātei ir iespējamās arī zināmas teritoriālās fragmentārās transformācijas. Noziedzība nākotnē kvantitatīvu un kvalitatīvu attīstīsies nevienmērīgi. Kriminalogēno situāciju attīstības pamatā būs reģionu sociālās un ekonomiskās izaugsmes trends. Depresīvajos reģionos ar zemu IKP līmeni būs zemāks noziedzības līmenis. Iedzīvotāju aktivitātes, tai skaitā krimināla rakstura būs minimālas.

9. Kriminalitāte nākotnē mainīs arī noziedznieka sociālo portretu. Kriminālajā sfērā ir gaidāma noziedzīgos nodarījumus izdarījušo personu vecuma samazināšanās. Kriminalitāte objektīvi nosacīti iegūs jauneklīgākus vaibstus. Tieši sakarā ar savu jaunību, nepietiekošo pieredzi, jaunajiem izaicinājumiem un plašajām iespējām lielākā daļa no viņiem ir pakļauta tā dēvētajam ‘‘sociāli ekonomiskajam riskam’’ un potenciālajai kriminalizācijai. Jauniešu intelektualizācija, kvalitatīvi jaunu zināšanu, prasmju un iemaņu apguve, kuras tik lielā mērā nebūs pieejamas vecākām sociāli demogrāfiskām grupām, paplašinās jauniešu darbības sfēras, neizslēdzot arī kriminālo, kā jaunu izaicinājumu un iespēju platformu.

10. Kriminalitātes sekmīgākā novēršanā un apkarošanā ir vienāda vai līdzīga normatīvā regulējuma izveide. Pēc būtības tā ir tiesisko aktu unifikācija (*unio facere* - darīt vienu). Tiesiskās sistēmas unifikācija ir saistīta ar to, ka arī noziedzība ir ne tikai nacionāla rakstura krimināltiesiska parādība, bet gan starptautiska un transnacionāla. Iekšējās drošības efektīvākā īstenošanā būtiski ir maksimāli nodrošināt tiesībsargājošo un drošības iestāžu kapacitāti.

Noziedzības apkarošana starptautiskajā sadarbībā krimināltiesiskajā jomā Combating Crime in International Co-operation in the Criminal-legal Field

Atslēgvārdi: kriminālprocess, starptautiskā sadarbība, noziedzība

Keywords: Criminal Procedure, International Co-operation, Crime

1. Mūsdienu globalizācijas apstākļos strauji attīstās transnacionālā noziedzība, kuras sekmīga apkarošana iespējama tikai saliedētās valsts tiesībsargājošo iestāžu un tiesu starptautiskās sadarbības ietvaros. Starptautiskās krimināltiesiskās sadarbības veidus nosacīti var iedalīt sadarbībā ar Eiropas Savienības valstīm un sadarbībā ar citām valstīm. Krimināltiesiskās sadarbības ar Eiropas Savienības valstīm tiesiskais pamats ir Līguma par Eiropas Savienību un Līguma par Eiropas Savienības darbību konsolidētā versija (turpmāk – Eiropas Savienības līgums), kuras 82. pants liek uzsvāru uz dalībvalstu normatīvo aktu tuvināšanu, akcentējot tiesas nolēmumu savstarpējas atzīšanas principu. Jāprezumē, ka, ja dažādās valstīs pastāvēs identiskā kriminālprocesuālā tiesību sistēma, tad būs efektīvāka noziedzības apkarošana starptautiskajā sadarbībā.

2. Sekmīgās un saliedētās krimināltiesiskās starptautiskās sadarbības galvenie šķēršļi ir dažādu valstu krimināltiesisko sistēmu atšķirība, jurisdikcijas kolīzijas valstu starpā, plašs un nesistemizēts nacionālo un starptautisko krimināltiesisko normatīvo aktu klāsts, kā arī birokrātiskās kriminālprocesuālās procedūras, kuras var apdraudēt nolēmumu savstarpējas atzīšanas principu.

3. Visspilgtāk dažādu valstu kriminālprocesuālo procedūru atšķirību izgaismo valstu sekmes digitālās krimināllietas ieviešanā. Ja Igaunijā jau darbojās digitālās krimināllietas pilotprojekts, tad Latvijā vēl diskutē par papīra formas dokumenta nozīmīgumu. Nav šaubu, ka starptautiskajā līmenī noziedznieki prettiesisko mērķi var sasniegt ļoti ātri, sazinoties ar tehniskiem līdzekļiem. Turpretī tiesībsargājošo iestāžu darbinieki starptautiskajā sadarbībā balstās tikai uz papīra formas dokumentiem. Minēto varētu atrisināt, ja visā Eiropas Savienībā pastāvētu vienota kriminālprocesa informācijas sistēma. Taču Latvija tam vēl nav gatava. Latvijā pat vēl nav izveidota vienota izmeklēšanas iestāžu, prokuratūras un tiesu kriminālprocesa sistēma. Latvijā paralēli darbojas kriminālprocesa informācijas sistēma (KRASS) un tiesu informācijas sistēma (TIS).

Vienotās Eiropas Savienības kriminālprocesa informācijas sistēmas izveidi varētu panākt Eiropas Savienības likumdevējs, pieņemot tieši piemērojamo starptautisko normatīvo aktu.

4. Līdz šim, pamatojoties uz Eiropas Savienības līguma 82. pantu, tika pieņemtas daudzas kriminālprocesuālās direktīvas, kas nav tieši piemērojami sekundārie normatīvie akti. Direktīvās tika noteikti minimālie kriminālprocesuālie noteikumi, galvenokārt par kriminālprocesā iesaistīto personu tiesībām. Minimālo noteikumu izstrādē tika ņemtas vērā dalībvalstu tiesību tradīcijas un tiesību sistēmu atšķirība. Direktīvām sekoja valsts transponēšanas akts, ar kuru šo sekundāro starptautisko tiesību aktu normas katra valsts individuāli iestrādāja savās tiesībās. Turklāt Eiropas Savienības līguma 82. panta 2. punkts paredz, ka minimālo noteikumu pieņemšana neliedz dalībvalstīm paturēt spēkā vai ieviest augstāku personas tiesību aizsardzības līmeni. Minētā procedūra saglabāja katras valsts kriminālprocesuālās procedūras individualitāti, nodrošinot valstu krimināltiesisko sistēmu dažādības pastāvēšanu.

5. Ir sperts pirmais solis tieši piemērojama kriminālprocesuāla starptautiska normatīvā akta pieņemšanā. Proti, ir izstrādāts Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas projekts Par Eiropas rīkojumu elektronisko pierādījumu iegūšanai un saglabāšanai krimināllietās (Regulation of the European Parliament and of the Council on European Production and Preservation Orders for electronic evidence

in criminal matters). Jāatzīst, ka varētu būt diskutabls jautājums, vai, pamatojoties uz Eiropas Savienības līguma 82. pantu, Eiropas Savienībā var tikt pieņemta regula, jo šajā normā ir pieminētas tikai direktīvas. Taču, ja tiks pieņemtas kriminālprocesuālās regulas, tad nākotnē izmeklētājiem, prokuroriem un tiesnešiem uz galda stāvēs ne tikai Kriminālprocesa likums, bet arī Eiropas Savienības regulas.

6. Šobrīd Eiropas Savienība atrodas ļoti tālu no vienotas kriminālprocesuālās kārtības izveides. Esošie starptautiskie tiesiskie institūti ļauj saglabāt un attīstīt katras valsts unikālo kriminālprocesuālo kārtību. Piemēram, dažkārt atsevišķas Eiropas Savienības valstis nolemj nepievienoties atsevišķu direktīvu pieņemšanā. Tādējādi ne visas direktīvas ir saistošas un piemērojamas visās Eiropas Savienības valstīs. Tā Īrija un Dānija nepiedalījās Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 3. aprīļa direktīvas 2014/41/ES par Eiropas izmeklēšanas rīkojumu krimināllietās pieņemšanā, un tām šī direktīva nav saistoša. Līdz ar to šobrīd starptautiskā sadarbība noziedzības apkarošanā ar, piemēram, ar Vāciju tiek noformēta Eiropas izmeklēšanas rīkojumā, bet ar Dāniju citas formas tiesiskās palīdzības lūgumā.

Nevainīguma prezumpcijas principa aktualitātes kriminālprocesā Topicalities of the principle of presumption of innocence in criminal proceedings

Atslēgvārdi: kriminālprocess, prezumpcija, šaubas
Keywords: criminal procedure, presumption, doubt

1) Nevainīguma prezumpcija ir viens no kriminālprocesa pamatprincipiem, kas reglamentēts Kriminālprocesa likuma 19. pantā¹.

2) Nevainīguma prezumpcijas pamatprincips izriet no tiesībām uz taisnīgu tiesu, kas ir cilvēka pamattiesības, tās jāievēro vienlīdzīgi visās Eiropas Savienības dalībvalstīs. Temata aktualitāte saistīta ar 2016. gada 9. martā pieņemto Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2016/343 par to, lai nostiprinātu konkrētus nevainīguma prezumpcijas aspektus un tiesības piedalīties klātienē lietas izskatīšanā tiesā kriminālprocesā (turpmāk tekstā – Direktīva)². Saskaņā ar Direktīvas 2016/343 14. panta 1. punktu tās ieviešanas termiņš - 2018. gada 1. aprīlis.

3) Tēžu mērķis ir raksturot nevainīguma prezumpcijas aktuālos jautājumus, norādot uz atsevišķiem problēmjasautājumiem un sniedzot priekšlikumus to iespējamam risinājumam.

4) Direktīva attiecas tikai uz fiziskām personām (tātad neattiecas uz juridiskajām personām, piemēram, procesā par piespiedu līdzekļu piemērošanu juridiskajām personām), kas ir aizdomās turētie vai apsūdzētie kriminālprocesā. To piemēro visos kriminālprocesa posmos no brīža, kad persona tiek turēta aizdomās vai apsūdzēta par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, līdz galīgajam spriedumam.

5) Direktīvā noteiktas to personu pamattiesības, kuras ir aizdomās turētie vai apsūdzētie kriminālprocesā, paredzot: 1) ka personas ir nevainīgas, kamēr nav pierādīta to vaina; Eiropas Savienības valstīm jāveic pasākumi, lai publisko iestāžu publiskos paziņojumos un tiesu nolēmumos, ar kuriem netiek noteikts personas vainīgums, attiecīgā persona netiek minēta kā vainīga; ES valstīm arī jāveic pasākumus, lai nodrošinātu, ka aizdomās turētie vai apsūdzētie — nedz tiesā, nedz sabiedrībā — netiek parādīti kā vainīgi, izmantojot fizisko brīvību ierobežojošus līdzekļus; 2) apsūdzības pierādīšanas pienākums; 3) tiesības klusēt un neliecināt pret sevi; 4) tiesības piedalīties klātienē tiesas sēdē — tiesas sēdes var notikt bez aizdomās turēto vai apsūdzēto klātbūtnes, ja ievēroti šādi nosacījumi: a) aizdomās turētais vai apsūdzētais ir pienācīgā laikā informēts par tiesas sēdi un par neierašanās sekām; b) aizdomās turēto vai apsūdzēto pārstāv pilnvarots advokāts, kuru izraudzījies aizdomās turētais vai apsūdzētais, vai valsts³.

4) Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversmes) 92. panta otrajā teikumā teikts, ka ikviens uzskatāms par nevainīgu, iekams viņa vaina nav atzīta saskaņā ar likumu⁴. Tādējādi – tā ir viena no būtiskākajām cilvēka pamattiesībām, kas nodrošina valsts un indivīda attiecību sabalansēšanu un aizsargā personas no nepamatotas atzīšanas par vainīgu gan notiesājot, gan pabeidzot kriminālprocesu uz cita nereabilitējoša pamata. Arī KPL būtu jāizmanto formulējums, kāds lietots gan starptautiskajos normatīvajos aktos, gan Satversmē. Tādējādi KPL 19. panta pirmā daļa būtu izsakāma šādā redakcijā “*Ikviens persona tiek uzskatīta par nevainīgu, kamēr tās vaina noziedzīga nodarījuma izdarīšanā netiek konstatēta šajā likumā noteiktajā kārtībā*”.

5) Nevainīguma prezumpcijas pamatprincips aizsargā personu ne tikai no nepamatotas kriminālsoda saņemšanas, bet arī kriminālprocesa izbeigšanas uz nereabilitējoša pamata. Procesa virzītājiem rūpīgi jāizvērtē kriminālprocesā esošie pierādījumi un nekonstatējot personas vainīgumu, nevar izbeigt kriminālprocesu uz nereabilitējoša pamata, pat ja pati persona pret kriminālprocesa izbeigšanu neiebilst (piemēram, noilguma gadījumā).

6) Direktīvā (16.p.) akcentēts, ka nevainīguma prezumpcija tiktu pārkāpta tad, ja publisku iestāžu publiskos paziņojumos vai tiesu nolēmumos, kas neattiecas uz vainas noteikšanu, par aizdomās turēto vai apsūdzēto izteiktos kā par vainīgu, tik ilgi, kamēr minētās personas vaina nav pierādīta saskaņā ar tiesību aktiem. Latvijai uz pārkāpumiem šajā aspektā tika norādīts ECT spriedumā *Lavents pret Latviju*. Arī ECT spriedumā *Daktaras pret Lietuvu* pausts, ka Konvencijas 6. panta 2. punktā ietvertais nevainīguma prezumpcijas princips ir viens no taisnīga lietas izskatīšanas procesa elementiem, tas tiek pārkāpts, ja valsts amatpersonas paziņojums par personu atspoguļo atzinumu, ka viņš ir vainīgs, pirms tas ir pierādīts saskaņā ar likumu. Taču īpaša uzmanība pievēršama apstāklim, ka arī neformāls atzinums var aizskart apsūdzētās un aizdomās turētās personas tiesības. Tiesa uzsvēra, ka svarīga ir vārdu izvēle valsts amatpersonu sniegtajos paziņojumos, turklāt, nevainīguma prezumpcijas principu var pārkāpt ne tikai tiesnesis vai tiesa, bet arī citas valsts iestādes, tostarp prokurori⁵.

7) Kontekstā ar nevainīguma prezumpciju diskutabls jautājums ir par vienu no drošības līdzekļu piemērošanas pamatiem, t.i., ka drošības līdzekli kā procesuālo piespiedu līdzekli piemēro aizdomās turētajam vai apsūdzētajam, ja ir pamats uzskatīt, ka attiecīgā persona turpinās noziedzīgas darbības (KPL 242. panta otrā daļa). Neapšaubāmi, ka nevainīguma prezumpcija neliedz piemērot personai drošības līdzekļus, ja tādi nepieciešami konkrēta leģitīma mērķa sasniegšanai un tiek ievērots samērīgums, taču nevainīguma prezumpcija liedz pret personu izturēties tā, it kā būtu pierādīts, ka tā izdarījusi noziedzīgu nodarījumu. Likumā izmantotais formulējums “turpinās noziedzīgas darbības” liek domāt, ka persona jau ir izdarījusi noziedzīgo nodarījumu.

8) Kriminālprocess var atstāt negatīvas sekas personu dzīvē, radot noziedznieka stigmatu (šo jautājumu pēta stigmas vai sigmatizācijas teorija, kuras būtība slēpjas deviāto personu un likumpārkāpēju „iezīmēšanā”), tāpēc vienmēr jāatceras, ka nepierādīta vaina ir pierādīts nevainīgums (*ei incumbit probatio qui dicit, non qui*).

¹ Kriminālprocesa likums. Pieņemts 21.04.2005. Publicēts: Latvijas Vēstnesis, 74 (3232), 11.05.2005., Ziņotājs, 11, 09.06.2005.

² Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2016/343 par to, lai nostiprinātu konkrētus nevainīguma prezumpcijas aspektus un tiesības piedalīties klātienē lietas izskatīšanā tiesā kriminālprocesā. Publicēts: Oficiālais Vēstnesis L 65/1, 11.3.2016, 1–11. lpp.

³ Kriminālprocess — nevainīguma prezumpcija un tiesības piedalīties klātienē lietas izskatīšanā tiesā//http://publications.europa.eu/resource/cellar/f4495271-a0b3-4907-833b-b19d277ae1b8.0016.02/DOC_2

⁴ Latvijas Republikas Satversme. Pieņemta 15.02.1922. Publicēta: Latvijas Vēstnesis, 01.07.1993, Nr. 43.

⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2000. gada 10.oktobra spriedums lietā “Daktaras pret Lietuvu”. 41., 42.punkti.

Kibernoziedzība, kibernoziegumi: XXI gadsimta izaicinājumi Cyber-criminality, cybercrimes: Challenges for XXI Century

Atslēgvārdi: Kibernoziedzība, mērīšana, kibernoziegumi, kiberjurisdikcija, teritorialitāte, suverenitāte
Keywords: Cybercriminality, measuring, cybercrimes, cyberjurisdiction, territoriality, sovereignty

Pēc statistikas datiem Latvijā apmēram 74% iedzīvotāju lieto interneta pakalpojumus, tas ir apmēram 1.6 miljoni IP adrešu. Saskaņā ar Eurobarometra (EB- 464a) datiem 83% Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka apdraudējumu risks e – vidē pieaug, Saskaņā ar CERT datiem – 2017. gadā tika apstrādāti 764 300 unikālo IP adrešu incidenti. Iepriekšminētais uzskatāmi parāda, ka Kibernoziedzība un kibernoziegumi ir kļuvuši par vienu no vislielākajiem XXI gadsimta izaicinājumiem. Priekšlasījumā autors analizēs kibernoiedzības mērīšanas problemātiku, kā arī problemātiku, kas traucē nodrošināt taisnīgumu kriminālprocesā, proti, panākt, ka vainīgais saņem taisnīgu sodu.

1. Noziedzība ir sociāli juridiska parādība, kuras pamatelements ir noziedzīgs nodarījums. Sākotnēji pētnieki kibernoziegumus analizēja kā ekonomiskās noziedzības paveidu. Tomēr kopš 2001. gada kad tika pieņemta Kibernoziegumu konvencija, kibernoiedzība tiek apskatīta kā kvalitatīvi atšķirīgs noziedzības veids. To raksturo automatizēta datu apstrāde, automatizēto sistēmu mijiedarbība globālajā informācijas telpā, noziedzīgā nodarījuma elementu raksturojuma īpatnības un vainojamo personu atšķirīgā uzvedība reālā vidē un kibertelpā.

2. Kibernoziedzības pamatelements ir kibernoziegums. Pasaulē nav vienotas kibernoziegumu definīcijas, tā tiek izveidota doktrināli atbilstoši katras valsts tiesību tradīcijai. Latvijā autors ir ierosinājis kibernoziegumu definēt, kā ar krimināllikumu aizliegtu darbību, proti, pēc pazīmēm. Kibernoziegumu objektu raksturo ar likumu aizsargātas intereses apdraudējums. Objektīvo pusi sastāda: tiešsaiste (*online*), datu apstrāde, automatizēta datu apstrādes sistēma. Savukārt subjektīvā puse – tīša darbība (tiešs netiešs nodoms) un subjekts 14 gadu vecumu sasniegusi, pieskaitāma persona.

3. Kibernoziedzības veidi. Teorijā tiek iedalīti šādi kibernoiedzības veidi: 1) Ekonomiskie noziegumi. Šī kategorija neaptver tikai n/n, kas vērsti pret personas mantu, bet gan jebkuru kibernoziegumu, kura mērķis ir iegūt mantisku labumu. 2) Satura noziegumi. Šī kategorija aptver tos n/n, kuri saistīti ar likumu aizliegtas, informācijas apriti, piemēram, bērnu pornogrāfija, rasu naida kurināšana u.c.; 3) Noziegumi pret personu. Šie nodarījumi vispārīgo tiesību valstīs parasti ir saistīti ar (sexual harrasement) un kibervajāšanas nodarījumiem. Ar 2018. gada 1. janvāri likumdevējs ir paredzējis atbildību par vajāšanu KL 132-1. pants un pat paredzējis īpašus pasākumus personas integritātes, ne tikai fiziskās, bet arī garīgās veselības aizsardzībai. 4) Noziegumi autortiesību jomā. Aptver jebkuru nodarījumu, kur apdraudējuma objekts ir personu intelektuālā īpašuma tiesību aizsardzība.; 5) Politiski motivēti kibernoziegumi. Pie šādiem pieskaitāmi kiberterorisms, kiberkarš, informācijas karš.

4. Kibernoziegumu mērīšana un statistika. Straujais kibernoiedzības pieaugums prasa pētniekiem izstrādāt speciālas metodes, kas dotu iespēju apkopojot, dažādo statistisko informāciju, lai spētu informēt sabiedrību par pasākumiem, kas jāveic šādu n/n samazināšanai; identificēt trūkumus reaģēšanas procesā; noteikt preventīvos pasākumus; izstrādāt tiesībaizsardzības speciālistu, prokuroru un tiesnešu apmācības programmas; izglītēt sabiedrību un veicināt ziņošanu par kibernoziegumiem. Lai to paveiktu pētniekiem ir nepieciešama uzticama statistika, taču šobrīd tas ir viens no viss lielākajiem šķēršļiem ne tikai Latvijā, bet arī visā pasaulē, jo neskatoties uz plaši pieejamo statistisko pārskatu skaitu, tie nav izveidoti uz vienotas metodoloģijas bāzes. Kaut arī ES Direktīva 2013/40 EK uzliek par pienākumu dalībvalstīm

nodrošināt statistiku par nodarījumu skaitu, par kurām uzsākts kriminālprocess, un kas notiesātas par konkrētiem nodarījumiem, joprojām konsolidēti pārskati nav pieejami.

5. Jurisdikcija un starptautiskā sadarbība kibernetiskā izmeklēšanā. Prakse gan Latvijā, gan ārvalstīs parāda, ka lielākā daļa kibernetiskā izmeklēšana notiek kādā no noziedzīgā nodarījuma stadijām, ir saistīta ar citas valsts teritoriju vai arī izdarīti ārpus jebkādas valsts teritorijas. Pastāvošie kriminālprocesa instrumenti dod iespēju procesa virzītājam efektīvi un vienkāršoti iegūt pierādījumus Latvijas teritorijā. Taču tiklīdz aizdomās turamā persona izmanto globālo kompāniju (Google, Microsoft, Amazon u.c.) pakalpojumus, tā šādu datu izņemšanai ir nepieciešams sūtīt lūgumu par savstarpējo palīdzību kriminālprocesā, jo pretējā gadījumā, šādi dati tiks atzīti par pretlikumīgi iegūtiem.

6. Teritorija kibertelpā un suverenitāte. Starptautiskā jurisdikcija publiskajās starptautiskajās tiesībās balstās uz diviem principiem: 1) teritorialitāte un suverenitāte. Teritoriālo principu par pamatu atzīst arī Kibernetiskā izmeklēšanas Konvencija. Teorijā tiek minēts, ka teritorialitāte un suverenitāte ir sevi izsmēlušī principi un tie ir pretrunā ar moderno tiesību realitāti, jo internetam nav robežu un starptautiska regulējuma un atsaukšanās uz šiem principiem, faktiski dod iespēju kibernetiskajiem izvirītājiem izvairīties no atbildības, tomēr uz šo brīdi neviena no dalībvalstīm nav gatava atteikties no šiem principiem un deleģēt citai valstij tiesības iegūt pierādījumus no sistēmām, kas atrodas citas valsts jurisdikcijā.

7. Tomēr situācija nav tik bezcerīga, jo šobrīd Eiropas Padomes Kibernetiskā izmeklēšanas ekspertu komiteja T-CY ir uzsākusi darbu pie Kibernetiskā izmeklēšanas konvencijas Otrā protokola izstrādes, kas būs paredzēts jautājumiem par abonentu datu iegūšanas atvieglotu kārtību kriminālprocesā. Kriminālprocesā likumā jānosaka izmantojamo datu ar pārraidi saistītie dati (*traffic data*); abonentu (subscriber data) jēdziens un iegūšanas tiesiskie režīmi.